

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 343.412(043.2)

PÎSLARU LILIA

**GENOMUL UMAN –
OBJECT DE PROTECȚIE JURIDICO-PENALĂ
SPECIALITATEA 554.01 – DREPT PENAL ȘI EXECUȚIONAL PENAL
Rezumatul tezei de doctor în drept**

Chișinău, 2024

Teza a fost elaborată în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice a USM

Conducător/Consultant științific:

Mariț Alexandru
doctor în drept, profesor universitar

Referenți oficiali:

1. BERLIBA Viorel, Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat,
2. COJOCARU Radion, Doctor habilitat în drept, Conferențiar universitar
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM

Componența Consiliului științific specializat:

1. CUȘNIR Valeriu, Doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova, președinte
2. BOTNARU Stela, Doctor în drept, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova, secretar al CȘS
3. ULIANOVSKI Xenofon, Doctor habilitat în drept, Profesor universitar, USM
4. membru
5. BARBĂNEAGRĂ Alexei, Doctor habilitat în drept, profesor universitar, ULIM, membru
6. CERNOMOREȚ Sergiu, Doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport din Moldova, membru
7. MIHU Ion, Doctor habilitat în medicină, IMSP Institutul Mamei și Copilului, membru

Suținerea va avea loc la 15.05.2024, ora 14.00 în ședința Consiliului științific specializat (*se indică cifra CȘS*) din cadrul USM, în sala 119, blocul II al Universității de Stat din Moldova (mun. Chișinău, str. Mihail Kogălniceanu, 67)

Teza de doctor / doctor habilitat și rezumatul pot fi consultate la biblioteca USM și pe pagina web a ANACEC.

Rezumatul a fost expedit la _____ 2024

Secretar științific al Consiliului științific specializat,

Botnaru Stela, doctor în drept,

conferențiar universitar

Universitatea de Stat din Moldova _____

Conducător/consultant științific,

Mariț Alexandru, doctor în drept,

profesor universitar _____

Autor

Pîslaru Lilia _____

© Pîslaru Lilia, 2024

CUPRINS:

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII.....	4
CONȚINUTUL TEZEI.....	9
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	25
BIBLIOGRAFIE.....	28
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI	29
ADNOTARE.....	31

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei. Subiectul genomului uman se înscrie în limitele valorilor sociale supuse protecției penale, raportate la art. 2 CP al RM, mai cu seamă din perspectiva analizei sistemului de relații sociale și valori sociale protejate prin prisma infracțiunilor calificate de Partea specială a CP al RM.

Art. 1 din Declarația Generală UNESCO privind genomul uman și drepturile omului consacră unitatea fundamentală a membrilor familiei umane în recunoașterea demnității și diversității lor, declarând genomul uman drept patrimoniu al umanității, din care decurge faptul că cercetarea pe genomul uman angajează răspunderea întregii umanități¹.

Problemele deosebite pe care le ridică biotehnologiile și medicina intervin cu modificări importante în conținutul drepturilor omului și modalitatea de protecție a acestora. În acest context, se atestă o veritabilă revoluție în domeniul drepturilor omului, ale cărei influențe se manifestă în special în domeniul dreptului la viață, integritate fizică și psihică².

Doctrina constată „apariția unei noi instituții juridice – protecția genomului uman, consolidarea științifică a căreia are la bază necesitatea unor răspunsuri prompte oferite de către doctrinari (juriști și medici) la provocările delicate ce apar în această sferă a relațiilor interumane”³.

Dezvoltarea cercetărilor genetice pune la dispoziția omenirii soluții pentru prevenirea unor boli ereditare, mijloace pentru tratamentul diverselor maladii, remedii pentru ameliorarea stării sănătății, soluții pentru familiile fără copii etc. Cercetările în domeniul genomului uman demonstrează că multe boli ale omului se transmit nemijlocit pe cale ereditară ori se transmite predispunerea la ele. Cunoștințele în domeniul geneticii umane sunt utilizate tot mai frecvent în științele juridice sau cele conexe acestora, în particular: criminalistică, criminologie, procedura penală, procedura civilă etc.

Intervențiile în genomul uman și utilizarea ilegală a ingineriei genetice pot determina comiterea faptelor prejudiciabile cu ajutorul cunoștințelor în domeniul geneticii, inclusiv: clonarea ființelor umane; alterarea genomului uman, traficul de organe, țesuturi și celule umane; confecționarea armelor biologice sau a altor arme de distrugere în masă etc. Pentru a preveni asemenea gen de fenomene prejudiciabile a fost necesară intervenția dreptului printr-un ansamblu de reglementări la nivel

¹ Declarația Universală UNESCO privind genomul uman și drepturile omului: 11.11.1997. Bioetica: Documente ale UNESCO. - Chișinău: Univers Pedagogic, 2006. 60 p.

² DUMNEANU L. Infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei în viziunea dreptului comparat. În: *Revista Națională de Drept*, 2009, nr. 10–2, pp. 82–90.

³ DORUL O. Reflecții privind consolidarea științifică a instituției protecției genomului uman. Chișinău: USM, 11.11.2020, pp. 37–40.

internațional, regional și național, care să asigure protecția juridică eficientă a genomului uman, stabilindu-se, ca efect, limitele intervenției în patrimoniul genetic.

Încadrarea temei de cercetare în preocupările internaționale. Protecția juridică a genomului uman constituie una dintre preocupările internaționale de bază, fiind realizată printr-o serie de reglementări la nivel internațional și regional. Un rol aparte îl au Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei (semnată la Oviedo, 4.04.1997⁴) și Protocolul adițional la Convenție cu privire la interzicerea clonării umane (adoptat la 12.01.1998, în vigoare pentru Republica Moldova din 1.03.2003). În ansamblul de acte internaționale și regionale relevante domeniului de studiu se includ, de asemenea: Declarația Generală UNESCO privind genomul uman și drepturile omului (11.11.1997); Declarația asupra clonării (adoptată de Adunarea generală a ONU la 16.03.2005); Recomandările CE privind ingineria genetică, privind genomul uman, privind folosirea embrionilor și fetoșilor umani în cercetările științifice, privind protecția și brevetabilitatea produselor de origine umană, Rezoluția Comisiei pentru probleme de bioetică a Parlamentului Europei (7.09.2000).

Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei a fost adoptată „în scopul protecției demnității, identității ființei umane și garantează oricărei persoane, fără discriminare, respectul integrității sale și al celorlalte drepturi și libertăți fundamentale față de aplicațiile biologiei și medicinei”⁵. În conformitate cu art. 2 din Convenția citată „interesul și binele ființei umane trebuie să primeze asupra interesului unic al societății sau al științei”. Ea reglementează două cazuri în care sunt permise intervențiile asupra genomului uman.

Astfel, conform art. 13 din Convenție „o intervenție asupra genomului uman nu este posibilă decât în vederea unor scopuri preventive, de diagnosticare sau terapeutice, sub condiția de a nu avea ca urmare o modificare în genomul descendenței”.

Primul protocol adițional din 12.01.1998, în vigoare pentru Republica Moldova din 1.03.2003, se referă la interzicerea clonării ființelor umane⁶, statuând că „instrumentalizarea ființei umane prin crearea deliberată de ființe umane genetic identice este contrară demnității omului și constituie o utilizare improprie a biologiei și medicinei”.

⁴ Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, Oviedo, 4.04.1997. În: *Tratate Internaționale*, 2009, nr. 43.

⁵ Ibidem.

⁶ Protocolul adițional la Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei cu privire la interzicerea clonării ființelor umane: Paris, 12.01.1998, art. 296.

În conformitate cu art. 1 al Protocolului este interzisă orice intervenție având drept scop crearea unei ființe umane genetic identice unei alte ființe umane vii sau moarte.

Reglementările internaționale au servit drept temelie pentru incriminarea activă a proceselor de manipulare genetică, inclusiv a clonării umane. În particular, astfel de componente de infracțiune sunt incluse în CP al Spaniei (1995), CP al Salvadorului (1997), CP al Columbiei (2000), CP al Estoniei (2001), CP al Mexicului (2002), CP al Sloveniei (2002), CP al Slovaciei (2003). În anumite state, în special Brazilia, Germania, Marea Britanie, Japonia, răspunderea penală pentru clonare a fost introdusă prin legi speciale. Elveția a reglementat domeniul geneticii umane prin legea supremă, asigurându-i o protecție la cel mai înalt nivel.

Încadrarea temei în preocupările naționale și zonale. Problematika protecției genomului uman se înscrie în perimetrul Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană din 27.06.2014, în special ce ține de cooperarea în domeniul libertății, securității și justiției, cu scopul de a consolida statul de drept și a asigura respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Armonizarea legislației naționale la acordurile și tratatele internaționale în domeniul drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și implementarea la nivel național a prevederilor unor convenții internaționale și regionale, constituie obligații ale țării noastre care decurg din Acordul de Asociere.

Consolidarea protecției juridico-penale a genomului uman contra manoperelor infracționale se încadrează în preocupările Uniunii Europene, care recomandă elaborarea unor acte normative ca urmare a impactului dezvoltării științei asupra drepturilor omului.

Cercetarea este în strânsă corelație cu obiectivele proiectului de cercetare din cadrul Programului de Stat (2020-2023) „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană” (cod proiect 20.80009.1606.05), realizat de către Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, inclusiv prin elaborarea și publicarea unor studii tematice privind rezultatele obținute.

Republica Moldova, în temeiul instrumentelor internaționale și regionale nominalizate mai sus, a incriminat fapta prejudiciabilă care atentează la genomul uman – „Clonarea” – în art. 144 CP al RM (Capitolul I „Infracțiuni contra păcii și securității omenirii”)⁷.

Totuși, în viziunea noastră, legiuitorul a admis anumite lacune și neconcordanțe normative. CP al RM nu acoperă toate faptele prejudiciabile care aduc atingere genomului uman, iar faptele incriminate

⁷ Codul penal al RM: nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72–74.

nu asigură protecția genomului uman în măsură adecvată. Mai există și alte coliziuni, mai cu seamă se atestă lipsa legăturii dintre unele acte normative de referință și CP al RM.

Formula incriminătoare actuală a faptei prejudiciabile prevăzute la art. 144 CP al RM nu este perfectă și nu poate să servească drept temei al unei eventuale răspunderi penale perfect dimensionate la realitățile actuale. Acest ultim fapt se atestă, luând în calcul că dispoziția normei prezumă existența unei ființe umane în viață. După nașterea clonei, însă, va fi dificilă descoperirea infracțiunii și demonstrarea faptului că aceasta este o clonă. Mai mult decât atât, este foarte dificil să se constate cine este responsabil de crearea clonei și unde a fost aceasta creată. Din aceste raționamente, pledăm asupra necesității extinderii formulei incriminatorii a componentei respective de infracțiune.

De asemenea, prin analiza gradului de investigare a acestui subiect complex și complicat al materiei juridico-penale constatăm lipsa unor monografii sau teze de doctorat în care s-ar analiza infracțiunile respective, în speță cele care au obiect de protecție genomul uman – ca și obiect juridic special. În doctrina juridică din Republica Moldova, aceste infracțiuni reprezintă un subiect exploarat doar tangențial și pe anumite dimensiuni separate. Aceste premise generează o neclaritate în domeniul cercetat, care nu este acoperit prin reglementări suficiente și clare, iar normele existente sunt selective, în special prevederile art. 144 CP al RM.

Absența unui sistem normativ adecvat care să reglementeze sectorul biotehnologiei, precum și lipsa unei practici unitare în acest domeniu creează un ansamblu de probleme în înțelegerea legalității utilizării acestor noi tehnologii, precum și la investigarea acțiunilor ilegale și faptelor prejudiciabile în domeniul genomului uman.

În aceste condiții, actualitatea și importanța protecției juridico-penale a genomului uman este incontestabilă. Există mai multe infracțiuni care pot afecta genomul uman, dintre care clonarea umană reprezintă unica incriminare care are atât obiect de atentare principal genomul uman, cât și implică intervenția directă în limitele genomului uman. Aceste infracțiuni pot afecta patrimoniul genetic al umanității, pun în pericol viitorul speciei umane și constituie o problemă de o importanță deosebită.

Subiectul cercetat are un caracter interdisciplinar, având conotație penală, dar și medicală, biologică, constituțională, bioetică și ecogenetică. În același timp, infracțiunile ce țin de genomul uman nu au doar efecte juridice, ci și multiple efecte sociale, culturale, interumane, morale, etice, biologice, medicale. În acest context, la elaborarea prezentului studiu, s-a utilizat un ansamblu de surse non-juridice, inclusiv în domeniul bioeticii și geneticii umane. Unele idei, concepții, teorii de natură interdisciplinară au direcționat formularea noțiunilor, definițiilor, concluziilor, dar și propunerilor proprii ale autorului. Totodată, rezultatele cercetării, concluziile și recomandările formulate în prezenta

lucrare pot contribui la dezvoltarea altor științe, precum criminalistica, criminologia, sociologia, genetica, bioetica etc. În particular, este furnizată analiza complexă a cadrului normativ național și internațional, precum și concepții, terminologii specifice, orientări importante referitoare la infracțiunile care atentează la genomul uman, în special clonarea umană.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul tezei de doctorat rezidă în realizarea, prin prisma actelor internaționale și legislației Republicii Moldova, precum și a practicilor altor state, a unei cercetări complexe asupra infracțiunilor privind genomul uman, conturarea problematicii existente în domeniul dat, evidențierea unor viduri legislative pe dimensiunea protecției genomului uman, precum și formularea unor recomandări pentru dezvoltarea cadrului incriminator național în materia prevenirii și combaterii infracțiunilor privind genomul uman.

În vederea atingerii scopului enunțat, au fost trasate anumite *obiective*, în special:

1) cercetarea incriminărilor ce aduc atingere genomului uman reflectate în sursele doctrinare autohtone și din alte state;

2) reliefaarea cadrului normativ internațional, regional și național care se referă la protecția juridică a genomului uman;

3) argumentarea necesității incriminării faptelor care aduc atingere relațiilor sociale ce vizează genomul uman;

4) conturarea conceptului infracțiunii contra genomului uman și caracterizarea faptelor care atentează la genomul uman din perspectivă *de lege lata* și *de lege ferenda*;

5) abordarea complexă a conținutului constitutiv al infracțiunii de clonare, incriminare prevăzută la art. 144 CP al RM;

6) studiul comparativ al faptelor ce aduc atingere genomului uman și calificate ca infracțiuni în alte state, aparținând diferitor sisteme de drept, urmărind identificarea unor practici pozitive de protecție a genomului uman și promovarea acestora în legislația Republicii Moldova;

7) identificarea unor incoerențe, coliziuni și viduri legislative privind protecția juridico-penală a genomului uman și elaborarea unor măsuri de remediere și consolidare a cadrului penal corespunzător;

8) elaborarea propunerilor *de lege ferenda* menite să îmbunătățească cadrul juridico-penal existent în materia prevenirii și sancționării faptelor ce aduc atingere genomului uman.

Ipoteza cercetării este bazată pe prezumția, potrivit căreia există o corelație strânsă între dispunerea de un cadru juridico-penal adecvat protecției genomului uman, nivelul de prevenire și forma de reacție socială contra faptelor care aduc atingere genomului uman, inclusiv din perspectiva unor

eventuale abuzuri și discriminări genetice de natură să violeze drepturile persoanei, precum și încurajarea progresului în cercetarea și utilizarea responsabilă a materialului genetic.

Ipoteza în cauză la rândul său presupune că un cadru juridico-penal adecvat necesităților de protecție a genomului uman este de natură să genereze mai multe rezultate pozitive, atât pentru teorie, cât și pentru practică, inclusiv:

- prevenirea și descurajarea potențialelor manipulări ilicite și abuzuri în privința genomului uman și favorizarea protecției împotriva acestor delikte, asigurându-se astfel consolidarea regimului de protecție a drepturilor și libertăților omului;
- o legislație echilibrată, clară, accesibilă și previzibilă care ar putea stimula cercetarea și utilizarea responsabilă a informațiilor genetice, diagnosticarea și tratamentul bolilor genetice, contribuind astfel la progresul științific în domeniul biotehnologiilor și medicinei;
- consolidarea încrederii oamenilor în stat și în lege, diminuând astfel riscurile și temerile legate de potențialele manipulări privind genomul uman și, nu în ultimul rând, motivând participarea la studii și cercetări științifice, inclusiv în ceea ce privește dreptul și genetica;
- prevenirea unor noi forme de manopere genetice prejudiciabile, or cunoștințele despre genomul uman și impactul acestuia asupra sănătății și a altor aspecte ale vieții cresc zi de zi datorită progresului, existând riscul apariției a unor noi fapte prejudiciabile, ceea ce condiționează o reacție adecvată a statului, asigurând respectarea drepturilor și libertăților omului;
- asigurarea unei protecții adecvate a genomului uman prin extinderea sferei de incriminare în pas cu tehnologiile în avansare continuă, precum editarea genomului uman, secvențierea genetică, clonarea umană etc.

Ipoteza expusă este testată prin cercetarea științifică de doctorat realizată, regăsindu-se în structurarea lucrării, pornind de la dimensiunea doctrinară și normativă a protecției genomului uman, continuând cu conceptul infracțiunii contra genomului uman și varietatea infracțiunilor în cauză, cu abordarea infracțiunii de clonare (art. 144 CP al RM), cu studiul comparativ al infracțiunilor de acest gen din legislația altor state și finalizând cu promovarea unor noi incriminări ce s-ar încadra plauzibil în aria politicii penale a Republicii Moldova privind sporirea protecției genomului uman.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare. Abordarea sistemică și multiaspectuală a faptelor prejudiciabile de natură să aducă atingere genomului uman a suscitată utilizarea unui cumul de metode de cercetare menite să contureze natura, conceptul, conținutul și alte caracteristici, atât din perspectiva cunoașterii acestora, cât și din necesitatea extinderii sferei de incriminare a unor asemenea fapte în legea penală a Republicii Moldova. În acest sens lucrarea are la

bază metodele generale de cercetare științifică: *metoda lexico-gramaticală*, prin intermediul căreia a fost studiat textul normativ al normelor penale aferente, în speță a celei stipulate la art. 144 CP al RM, al prevederilor din Legea RM nr. 138 din 15 iunie 2012 privind sănătatea reproducerii și din alte acte normative care conțin noțiuni și dispoziții relevante cercetării de față; *metoda dialectică*, prin care s-a urmărit evoluția manoperelor cu caracter prejudiciabil privind genomul uman, ca fenomene sociale cu caracter infracțional și ca fenomene aflate în legătură și condiționare reciprocă cu alte fenomene sociale; *metoda analitică*, prin care s-a procedat la analiza și aprecierea faptelor infracționale privind genomul uman în parte, în grup și în ansamblu; *metoda sistemică*, prin care procesul de cercetare a faptelor prejudiciabile privind genomul uman a vizat starea și dinamica fenomenelor în cauză, structura, organizarea și relațiile cu alte fenomene, precum și alte aspecte (au fost studiate circa 180 de acte normative: legi, hotărâri, ghiduri, regulamente, ordine etc., adoptate în Republica Moldova și în alte state, inclusiv: convenții, protocoale, declarații, recomandări și rezoluții internaționale și regionale, jurisprudență internațională și europeană, în special hotărâri CtEDO) etc.); *metoda istorică*, care a contribuit la conturarea premiselor și a circumstanțelor adoptării actelor normative internaționale și regionale în materia protecției genomului uman, fapt care ulterior a servit drept temei pentru modificarea legii penale a Republicii Moldova prin introducerea art. 144 CP al RM – clonarea; *metoda logică*, prin care cercetarea fenomenului social al infracțiunii contra genomului uman a fost realizată utilizând principiile și categoriile logicii formale, accentul fiind pus pe interpretarea juridico-penală a infracțiunii prevăzute la art. 144 CP al RM (clonarea) și nuanțarea modelului de incriminare și a tiparului normativ al acestei fapte prejudiciabile; *metoda comparativă*, prin care infracțiunile contra genomului uman au fost explicate prin compararea lor cu altele de același gen, asemănătoare sau contrastante (inclusiv abordarea comparativă cu normele de incriminare din legislația SUA, Marii Britanii, Australiei, Canadei, Noii Zeelande, Elveției, Franței, Germaniei, Belgiei, Danemarcei, Spaniei, Cehiei, Sloveniei, Federației Ruse, Ucrainei, României, Bulgariei, Chinei, Coreei de Sud, Singapore, Indiei, Japoniei, Israelului, Palestinei, Arabiei Saudite, Egiptului, Marocului, Africii de Sud etc.); *metoda de sinteză*, prin care cercetarea infracțiunilor contra genomului uman s-a efectuat trecându-se de la particular la general, de la simplu la compus, ajungându-se la generalizare. La realizarea cercetării s-au utilizat și alte metode de cercetare, precum statistică, de modelare, de prognoză și altele.

Descrierea situației în domeniul de cercetare. În doctrina Republicii Moldova nu există lucrări științifice destinate în exclusivitate analizei faptelor prejudiciabile care atentează la genomul uman. Ca excepție intervin lucrările științifice referitoare la infracțiunea de clonare umană, reglementată de art.

144 CP al RM, care a constituit obiect de cercetare în unele publicații. Printre cele mai relevante se înscriu lucrările elaborate de către autorii: S. Brînza, A. Barbăneagră, V. Berliba, V. Stati, X.Ulianovschi, I. Țurcan, L. Dumneanu, V. Manea, V. Boaghi, V.-S. Midrigan, M. Mutu, (Republica Moldova); G.Radu, P. Dungan, L. Pop (România); A.G.Blinov, M.M.Lapunin, E.V.Tiscenko, A.I. Trusov, Yu. V. Radosteva, A. Dupan, J. Bikbulatova (Federația Rusă); M. Herrera Islas, J. Ramírez Escamilla, J. Y. Momethiano Santiago, Paz, M. de la Cuesta Aguado (Spania); C.S. Alomo Nomo (Franța), etc. Prezintă relevanță pentru prezenta cercetare și unele rezultate științifice, obținute de autori în domeniul extrapenal: *Genetică umană și medicină*: Leșanu, M., Perciuleac, Rogoz, I.⁸; *Bioetică*: Sprîncean, S.⁹, Țârdea, T.; *Drept internațional*: Dorul, O. etc.¹⁰ Lucrările autorilor citați reprezintă baza teoretică a tezei de doctorat elaborate. Cercetarea științifică vine să completeze studiile elaborate anterior în acest domeniu, fiind scoase în evidență unele tendințe și aspecte noi, specifice etapei actuale a dezvoltării societății umane.

Deci, în doctrina de specialitate autohtonă, subiectul abordat în prezentul demers științific a fost cercetat doar parțial, în particular clonarea umană. Acest fapt impune necesitatea unei cercetări complexe a importanței protecției juridico-penale a genomului uman, a identificării faptelor care atentează la genomul uman, elaborării conceptului infracțiunii contra genomului uman, a analizei textului normativ al acestora, în particular al clonării umane etc.

Noutatea științifică și originalitatea rezultatelor obținute rezidă în cercetarea aprofundată, cu titlu de pionierat, a genomului uman – ca obiect special de protecție juridico-penală; elaborarea conceptului infracțiunii contra genomului uman, identificarea lacunelor și incoerențelor legislative referitoare la infracțiunea de clonare. Mai mult decât atât, au fost formulate propuneri concrete de îmbunătățire a cadrului normativ în domeniu, care valorifică esența noutății științifice a lucrării de doctorat, în speță:

- 1) argumentarea necesității protecției penale a genomului uman, definirea și identificarea faptelor prejudiciabile care atentează la genomul uman;
- 2) constatarea absenței sistemului normativ adecvat în materie penală, care să corespundă pe deplin cerințelor unor semne variabile (de blanchetă);
- 3) identificarea conținutului obiectului juridic principal și secundar al infracțiunii prevăzute de art. 144 CP al RM, inclusiv prin raportare la urmările prejudiciabile survenite;

⁸ LEȘANU, M., PERCIULEAC, L., ROGOZ, I. *Genetica umană: Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2014. 159 p.

⁹ SPRÎNCEAN, S. *Securitatea omenirii și bioetica*. Chișinău, 2017, pp.229–230.

¹⁰ DORUL, O. Reflecții privind consolidarea științifică a instituției protecției genomului uman. Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 10-11.11.2020, pp.37–40.

4) evidențierea aspectelor problematice care vizează subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 144 CP al RM;

5) stabilirea cercului potențialelor victime (subiect pasiv) ale infracțiunilor de clonare;

6) abordarea teoretico-practică a faptei prevăzute la art. 144 CP al RM, în special din perspectiva valorilor care constituie obiectul infracțiunii;

7) identificarea lacunelor care se referă la reglementarea normativă a infracțiunii de clonare;

8) cercetarea experienței legislative a statelor străine în domeniul infracțiunilor care atentează la genomul uman etc.

Aportul personal al autorului tezei de doctorat în domeniu consistă în soluționarea problemei științifice de importanță majoră.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Teza de doctorat reprezintă un studiu complex și multiaspectual al conceptului genomului uman – ca obiect special de protecție juridico-penală, al necesității incriminării faptelor prejudiciabile care vizează genomul uman, fiind identificate categoriile de fapte care caracterizează acest fenomen socialmente periculos, prin studiul comparativ al legislației Republicii Moldova și al altor state.

Lucrarea este valoroasă din punct de vedere teoretic, prin abordarea anumitor probleme ce țin de manipularea genomului uman, probleme care necesită intervenția dreptului penal; identificarea faptelor care au obiect special de atentare genomul uman; cercetarea experienței altor țări, un vast cadru normativ internațional, regional și național în domeniu. Ca efect, se fac propuneri concrete de optimizare calitativă a cadrului legislativ.

Considerăm că studiul elaborat reprezintă o bază științifico-teoretică temeinică pentru literatura de specialitate, în particular pentru știința dreptului penal.

Cercetarea realizată are și o valoare practică incontestabilă prin sistematizarea într-o lucrare monografică a unor aspecte care vizează genomul uman, ingineria genetică, sănătatea reproducerii, protecția juridico-penală a genomului uman, incriminările și vidul legislativ în domeniu, care erau abordate doar parțial și separat în actele normative naționale și în doctrina de specialitate.

Aplicabilitatea practică a prezentului studiu se identifică prin:

1) *activitatea teoretico-științifică* – analiza literaturii de specialitate și a cadrului normativ internațional și național realizată în teza de doctorat, precum și propriile interpretări ale nivelului de protecție juridică a genomului uman prin mijloace juridico-penale vor contribui la formularea textelor normative necesare și la calificarea corectă a faptelor prejudiciabile care atentează la genomul uman;

2) *activitatea didactică* – noțiunile, conceptul, ideile, analiza, concluziile și recomandările care se regăsesc în lucrare ar putea fi folosite în procesul de instruire a studenților și masteranzilor din cadrul instituțiilor de învățământ superior de profil, precum și la instruirea inițială și continuă în cadrul Institutului Național al Justiției etc.;

3) *activitatea organelor de ocrotire a normelor de drept* – terminologia și specificul faptelor prejudiciabile analizate în prezenta lucrare, precum și cercetarea complexă a cadrului normativ pun la îndemâna acestor organe o bază teoretico-metodologică pentru investigarea cauzelor penale în acest domeniu;

4) *activitatea legislativă* – lipsa unei legi speciale, precum și analiza critică a incoerențelor și coliziunilor tehnico-legislative în conținutul CP al RM, propunerile *de lege ferenda* înaintate, precum și modelele incriminării promovate în lucrare ar putea fi puse la baza unei inițiative legislative și utilizate la perfecționarea legii penale, fapt care ar asigura o protecție juridico-penală adecvată genomului uman.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice obținute în prezentul studiu, exteriorizate în propuneri *de lege ferenda*, în particular proiectul unei legi care ar reglementa domeniul intervențiilor în genomul uman, precum și a unei legi privind modificarea și completarea CP al RM au fost direcționate în adresa Parlamentului Republicii Moldova. Prin certificatul de implementare nr. 61 din 8.04.2021 se confirmă faptul că rezultatele înaintate au fost luate în considerare și vor fi utilizate de către Parlamentul Republicii Moldova în contextul înaintării inițiativei corespunzătoare și acoperirii vidului legislativ existent.

Aprobarea rezultatelor. Concluziile și recomandările formulate în prezenta lucrare sunt redată în 15 publicații științifice, unele dintre ele fiind prezentate la conferințe internaționale și naționale, în special: Conferința internațională științifico-practică cu genericul: „Migrație, diaspora, dezvoltare: noi provocări și perspective” (Chișinău, 25–26.02.2016); Conferința internațională științifico-practică cu genericul: „O nouă perspectivă a proceselor de integrare europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic” (Chișinău, 25–26.03.2016); Conferința științifico-practică cu participare internațională cu genericul: „Teoria și practica administrației publice” (Chișinău, 20.05.2016); Conferința științifică a doctoranzilor cu genericul: „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători” (Chișinău, 25.05.2016); Simpozionul științific al tinerilor cercetători ASEM-2017 (Chișinău, 28–29.04.2017); Conferința științifică a doctoranzilor cu participare internațională cu genericul: „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei” (Chișinău, 15.06.2017); Conferința internațională cu genericul: „Comunități etnice și Diaspora: în timp și în spațiu” (Chișinău, 29–

30.06.2017); Conferința internațională științifico-practică cu genericul: „Innovative scientific research” (Toronto, 16–17.03.2023); Conferința științifică internațională cu genericul: „Challenges and problems of modern science” (Londra, 23–24.03.2023); precum și în lucrări științifice, inclusiv: „Noțiunea, esența și reglementarea juridico-penală a clonării umane” (Legea și viața, nr. 12, 2015); „Conexiuni între genetică și drept” (Legea și viața, nr. 4, 2016); „Manipulările genetice prin prisma reglementărilor juridice (Legea și viața, nr.6 , 2016); „Protecția juridico-penală a genomului uman”(Legea și viața, nr. 9, 2019); „Protecția juridică a genomului uman față de influența produselor modificate genetic” (în: Revista Națională de Drept, nr. 2(244), 2021); „Necesitatea incriminării faptelor care aduc atingere genomului uman” (în: Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Tom LXVIII/I, 2022); „The subject as a constitutive element of the crime of human cloning” (în: International independent scientific journal, nr. 49, 2023, Kracow).

Problema științifică de importanță majoră soluționată rezidă în conturarea unui cadru conceptual complex cu privire la natura juridică a infracțiunilor privind genomul uman prin prisma normativului internațional și național, practicilor și jurisprudenței acumulate la acest capitol, fapt ce a condus la identificarea unor incoerențe, coliziuni și viduri legislative privind protecția juridico-penală a genomului uman și, corespunzător, elaborarea și promovarea unor norme *de lege ferenda* menite să exindă și să consolideze normativul penal sancționator în vederea prevenirii și combaterii eficiente a faptelor prejudiciabile de acest gen.

Sumarul compartimentelor tezei. Teza de doctor este expusă pe 209 pagini text de bază, având o structură tehnică formată din: 5 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 285 titluri; 6 anexe, declarația privind asumarea răspunderii; CV-ul autorului.

Cuvinte-cheie: genom uman, infracțiune contra genomului uman, clonare umană

CONȚINUTUL TEZEI DE DOCTOR

În Capitolul 1 - „Dimensiunea doctrinară și normativă referitoare la mecanismul și formele de protecție a genomului uman” - se realizează un studiu al literaturii de specialitate, materialelor științifice autohtone și de peste hotare, consacrate protecției genomului uman și problemelor generate de manipulările genetice. În conținutul acestui segment tehnic se include cercetarea publicațiilor care reflectă conceptul și esența genomului uman, necesitatea protecției genomului uman, terminologia specifică în acest domeniu, pericolul faptelor de manipulare genetică, precum și conceptul, esența, analiza juridico-penală a clonării umane. Ca urmare, a fost scos în evidență gradul de investigație și importanța științifică pe care o au studiile în această materie, a fost determinată problema științifică de importanță majoră și formulate direcțiile de soluționare a acesteia.

Cercetarea domeniului protecției juridico-penale a genomului uman prezintă o valoare incontestabilă, atât timp cât practicile de manipulare genetice pot prezenta eventuale riscuri pentru viață, sănătate, sau chiar pentru viitorul speciei umane, în special în cazul efectuării experimentelor asupra genomului uman.

Printre studiile și lucrările științifice care justifică intervenția dreptului în asigurarea protecției juridice a genomului uman putem nominaliza următoarele: „Reflecții privind consolidarea științifică a instituției protecției genomului uman” (autor O. Dorul); „Infrațiunile contra vieții și sănătății persoanei în viziunea dreptului comparat” (autor L. Dumneanu); „Riscul profesional al lucrătorilor medicali ca varietate a riscului întemeiat” (autor V. S. Midrigan).

Analiza juridico-penală a clonării umane este abordată în următoarele lucrări relevante: „Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu”¹¹ (autori A. Barbăneagră, Gh.Alecu, V.Berliba, V.Budeci, T.Carpov, V.Cușnir, R.Cojocaru, A. Mariț, T.Popovici, Gh.Ulianoschi, X.Ulianoschi, N.Ursu, V.Volcinschi); „Tratat de drept penal. Partea specială” (autori S. Brînză și V.Stati)¹²;

Subiectul clonării umane este abordat și de cercetătorii: V. Manea în lucrarea „Unele aspecte privind problematica analizei juridico-penale a clonării”; M. Mutu în lucrarea „Aspecte generale privind clonarea ființei umane”; V. Boaghi în lucrările „Reflectări juridico-penale privind infracțiunea de clonare” și „Clonarea ființelor umane: problemă etică, morală și juridică”; A. Barbăneagră în lucrarea monografică „Infrațiunile contra păcii și securității omenirii”, precum și în teza de doctor habilitat cu titlu „Răspunderea penală pentru infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război”.

O valoare incontestabilă pentru prezentul demers științific o prezintă monografia „Infrațiunile contra păcii și securității omenirii”¹³ și teza de doctor habilitat „Răspunderea penală pentru infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război”¹⁴ ale autorului A. Barbăneagră. O atenție deosebită prezintă propunerile *de lege ferenda* înaintate de autor în vederea completării Codului penal al RM cu un capitol nou cu referire la infracțiunile ce se referă la manipularea genetică, care să includă următoarele componente de infracțiune: „utilizarea periculoasă a ingineriei genetice” și „clonarea”.

¹¹ BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, GH., BERLIBA, V., BUDECI, V., CARPOV, T., CUȘNIR, V., COJOCARU, R., MARIȚ, A., POPOVICI, T., ULIANOVSKI, GH., ULIANOVSKI, X., URSU, N., VOLCINSCHI, V. Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu. Ch.: Editura Sarmis, 2009, p.287.

¹² BRÎNZĂ, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială*. Volumul I, Chișinău, 2015

¹³ BARBĂNEAGRĂ, A. *Infrațiunile contra păcii și securității omenirii*. Ch., Ed. „Sirius”, 2005, pp. 286–287.

¹⁴ BARBĂNEAGRĂ, A. *Răspunderea penală pentru infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război*. Teză de doctor habilitat. Chișinău, 2005, p.151.

Doctrina străină a fost cercetată sub mai multe aspecte. O atenție deosebită a fost acordată lucrărilor care se referă la necesitatea reglementării relațiilor sociale în domeniul genomului uman, inclusiv importanța protecției penale, tipurile de infracțiuni și delictе contra genomului uman, analiza juridico-penală a infracțiunilor etc. Dintre lucrările analizate putem menționa următoarele: P. Dungan „Reglementări în noul cod penal al României. Crime și delictе privind manipularea genetică”¹⁵; V. Dobozi – „Aplicații biomedicale care au drept obiect genomul uman”¹⁶; F. Pușcă -, „Protecția penală a vieții persoanei în privința tehnicilor biomedicale moderne”¹⁷; O. Белов, Ю. Спиридонова, А. Одинцов - „Генная инженерия: проблемы уголовно-правового регулирования”¹⁸; А. Г. Блинов și М. М. Лапунин „Пределы вмешательства уголовного права в сферу исследования генома человека”¹⁹; А. И. Трусов - „Криминологические и уголовно-правовые аспекты предупреждения преступлений, связанных с использованием биотехнологий”²⁰; А. Dupan și J. Bikbulatova „Instruments for the protection of human rights violated during the study of human genome”²¹; M. Paz de la Cuesta Aguado - „Protección penal del genoma y preembrión. Análisis comparado y propuesta alternativa”²²; J. Y. Momethiano Santiago - „La estructura penal del tipo clonación humana”²³; M. Herrera Islas și J. Ramírez Escamilla -, „Propuesta de una Regulación Jurídica en Materia de Clonación”²⁴; C. S. Alomo Nomo - „Le droit pénal du vivant”²⁵ etc.

¹⁵ DUNGAN, P. Reglementări în noul Cod penal al României. Crime și delictе privind manipularea genetică. În: *Revista de științe penale*, anuarul 2016, p.144.

¹⁶ DOBOZI, V. Aplicații biomedicale care au drept obiect genomul uman:19.01.2023. În: *Revista de Note și Studii Juridice (RNSJ)*, 2023. ISSN 2066-0944. [citată 19.08.2023]. Disponibil: <https://www.juridice.ro/680837/aplicatii-biomedicale-care-au-drept-obiect-genomul-uman-i.html>.

¹⁷ PUȘCĂ, F. *Protecția penală a vieții persoanei în privința tehnicilor biomedicale moderne*. [citată la 06.02.2022]. Disponibil: <http://evidentacercetare.univ-danubius.ro/Surse/Set009/Vbk8g20EhH.pdf>, p.171-172.

¹⁸ БЕЛОВ, О., СПИРИДОНОВА, Ю., ОДИНЦОВ, А. Генная инженерия: проблемы уголовно-правового регулирования. [citată 15.02.2023]. В: *Пенитенциарная наука*, 2020, т. 14, № 4, сс. 556-560. Disponibil: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44406229>.

¹⁹ БЛИНОВ А., ЛАПУНИН М. Пределы вмешательства уголовного права в сферу исследования генома Человека. Вестник Пермского университета. В: *Юридические науки*, 2020, вып. 50, сс. 804–831.

²⁰ ТРУСОВ, А.И. Криминологические и уголовно-правовые аспекты предупреждения преступлений, связанных с использованием биотехнологий. Москва: ИЦ РИОР, НИЦ ИНФРА-М, 2016, р.4–6.

²¹ DUPAN, A., BIKBULATOVA, J. Instruments for the protection of human rights violated during the study of human genome. 09.02.2022. In: *SHS Web Conf.*, V. 134, 2022. [citată 16.02.2023]. Disponibil: https://doi.org/10.1051/shsconf/202213400019/https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2022/04/shsconf_eac-law2021_00019.pdf.

²² PAZ, M. de la CUESTA AGUADO. Protección penal del genoma y preembrión. Análisis comparado y propuesta alternativa. [citată 16.02.2023]. En: *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*. ISSN 1695-0194. RECPC 21-01 (2019). Disponibil: <http://criminnet.ugr.es/recpc/21/recpc21-01.pdf>.

²³ MOMETHIANO SANTIAGO, J. Y. La estructura penal del tipo clonación humana. LEX N° 15 - AÑO XIII - 2015 – I. ISSN 2313 – 1861. Pp.235-253. [citată 15.02.2023]. Disponibil: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/lexj2015&div=14&id=&page>.

²⁴ HERRERA ISLAS, M., RAMÍREZ ESCAMILLA, J. Propuesta de una Regulación Jurídica en Materia de Clonación. En: *Ciencias Sociales, Administrativas y Derecho*, vol. 4, Núm. 1 (2017). [Citată 16.02.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.26457/mclidi.v4i1.1327>.

²⁵ ALOMO NOMO, C.S. Le droit pénal du vivant. Droit. Université de Yaoundé II, 2019. Français. NNT. [Citată 16.02.2023] Thèse pour le doctorat/ ph.d en droit. Disponibil: <https://theses.hal.science/tel-03797598/document>.

Analizând publicațiile de peste hotare în domeniul genomului uman, constatăm că nu există nici un studiu în care subiectul cercetat să fie abordat integral. Acest subiect este cercetat doar secvențial, în special necesitatea protecției, inclusiv penale a genomului uman, eugenismul și clonarea umană.

Baza normativă referitoare la protecția genomului uman.

Dezvoltarea rapidă a biologiei și medicinei, necesitatea respectării ființei umane, ca individ, dar și ca specie, actele de alterare a genomului care ar putea pune în pericol demnitatea, respectul individului ca atare, progresele în domeniul genetic care nu sunt utilizate întotdeauna în beneficiul ființei umane prezente și viitoare, au constituit doar câteva dintre premisele pentru reglementarea juridică a genomului uman la nivel internațional și regional.

Convenția Europeană „pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei”, semnata la Ovideo la 4 aprilie 1997²⁶ constituie actul normativ internațional, care stabilește principiile, normele, regulile și condițiile concrete în vederea protecției geneticii umane și genomului uman, este adoptată în scopul „protecției demnității, identității ființei umane și garantează oricărei persoane, fără discriminare, respectul integrității sale și al celorlalte drepturi și libertăți fundamentale față de aplicațiile biologiei și medicinei”.

Cap. IV din Convenție „Genomul uman” reglementează două două cazuri în care ar fi permise intervențiile asupra genomului uman: „în vederea unor scopuri preventive, de diagnosticare sau terapeutice, sub condiția de a nu avea ca urmare o modificare în genomul descendenței” (art. 13).

Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei a fost completată prin protocoale adiționale: „Protocolul privind interzicerea clonării ființei umane din 12 ianuarie 1998”; „Protocolul adițional cu privire la transplantul organelor și al țesuturilor de origine umană din 24 ianuarie 2002”; „Protocolul adițional referitor la cercetarea biomedicală din 25 ianuarie 2005” și „Protocolul adițional cu privire la testele genetice în scopuri medicale din 27 noiembrie 2008”.

Protocolul adițional la Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei ”cu privire la interzicerea clonării ființelor umane” din 12 ianuarie 1998, în vigoare pentru Republica Moldova din 1 martie 2003, reglementează domeniul clonării umane. În conformitate cu prevederile art. 1 al Protocolului: „este interzisă orice intervenție având drept scop crearea unei ființe umane genetic identice unei alte ființe umane vii sau moarte”. În sensul art. 1 din Protocol: „ prin expresia ființă umană genetic identică unei alte ființe

²⁶ Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei: 4.04.1997. În: *Tratate Internationale*, 2009, nr. 43.

umane se înțelege o ființă umană care are în comun cu o altă ființă umană ansamblul genelor nucleare”
27

Declarația Generală UNESCO cu privire la genomul uman și drepturile omului (11 noiembrie 1997) recunoaște că: „cercetările științifice privind genomul omului și aplicarea în practică a rezultatelor acestor cercetări deschid perspective nelimitate pentru ameliorarea stării sănătății unor oameni și a omenirii întregi, cu toate acestea menționând că astfel de cercetări trebuie să se bazeze pe respectul total al demnității, libertăților și drepturilor omului, precum și pe interzicerea oricărei forme de discriminare privind caracteristicile genetice”.²⁸

În conformitate cu prevederile art.1 din Declarație: „genomul uman se află la baza comunității inițiale a tuturor reprezentanților neamului omenesc, precum și a recunoașterii demnității și diversității lor indispensabile. Genomul omului semnifică patrimoniul întregii omeniri”.

Declarația stabilește că: „genomul în starea lui naturală nu trebuie să servească în calitate de sursă pentru obținerea venitului. Cercetările, tratamentul sau diagnosticul, aflate în legătură cu genomul omului, pot avea loc doar după o evaluare prealabilă minuțioasă a pericolelor și beneficiilor legate de ele și cu o evidență a tuturor deciziilor, adoptate de legislația națională. În toate cazurile trebuie să existe acordul preliminar, liber și clar formulat al persoanei interesate. Nici un fel de cercetări referitoare la genomul omului, precum și nici un fel de cercetări aplicate în acest domeniu, mai ales în domeniile biologiei, geneticii și medicinei, nu trebuie să prevaleze asupra respectării drepturilor omului, drepturilor fundamentale și a demnității umane privind persoane separate sau, în cazuri respective, a grupurilor de oameni.”²⁹

Declarația Internațională cu privire la datele genetice ale omului a fost adoptată de sesiunea a 32-a a Conferinței Internaționale UNESCO la Paris (17 octombrie 2003).³⁰ Declarația a fost adoptată cu scopul asigurării respectului față de demnitatea umană și apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale la colectarea, prelucrarea, utilizarea și păstrarea datelor genetice ale omului, a datelor

²⁷ Protocolul adițional la Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității umane față de aplicațiile biologiei și ale medicinei cu privire la interzicerea clonării ființelor umane: Paris, 12.01.1998, art.1. Legea RM privind ratificarea Convenției pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane în ceea ce privește aplicațiile biologiei și ale medicinei și a Protocolului adițional la Convenție referitor la interzicerea clonării ființelor umane: nr. 1256 din 19.07.2002. În: *Monitorul Oficial al RM*, 2002, nr. 110-112

²⁸ Declarația Generală UNESCO cu privire la genomul uman și drepturile omului: 11.11.1997, art. 1-4. Bioetica: Documente ale UNESCO. Ch.: Univers Pedagogic, 2006. 60 p.

²⁹ Declarația Generală UNESCO cu privire la genomul uman și drepturile omului: 11.11.1997, art.11. Bioetica: Documente ale UNESCO. Ch.: Univers Pedagogic, 2006. 60 p.

³⁰ Declarația Internațională UNESCO cu privire la datele genetice ale omului: Paris, 17.10.2003, art.1-2. Documente ale UNESCO. Ch.: Univers Pedagogic, 2006 (Tipogr. “Elan Poligraf”). p.45.

proteome ale omului și a libertăților fundamentale ale omului și a mostrelor biologice, pe a căror bază au fost obținute (în continuare numite „mostre biologice”).³¹

Recomandarea CE nr. 1512 (2001) cu privire la protecția genomului uman stipulează că: „protecția demnității umane ar trebui să fie principiul călăuzitor pentru gestionarea proiectului genomului uman”.³²

Directiva Parlamentului și a Consiliului European nr. 98/44/CE din 6 iulie 1998 privind protecția juridică a invențiilor biotehnologice proclamă rolul biotehnologiei și ingineriei genetice într-o gamă largă de sectoare și importanța protecției invențiilor biotehnologice pentru dezvoltarea industrială comunitară, precum și protecția juridică în domeniul cercetării și dezvoltării ingineriei genetice etc.³³

Declarația asupra clonării adoptată de Adunarea generală a ONU la 16 martie 2005 face apel la guvernele statelor membre să interzică „toate formele de clonare umană, inclusiv tehnicile folosite în cercetarea asupra celulelor stern umane”, întrucât acestea “sunt incompatibile cu demnitatea umană și protecția vieții umane” și să „interzică aplicarea tehnicilor de inginerie genetică care ar fi contrare demnității umane”.³⁴

În domeniul cercetat mai pot fi menționate încă un cumul de acte regionale, inclusiv Recomandarea CE nr. 1160/1991 privind elaborarea unei Convenții de bioetică și Recomandarea CE nr. 1468/2002 privind biotehnologiile; Recomandarea CE nr. 934/1982 privind ingineria genetică, Recomandarea CE nr. 1046/1986 privind folosirea embrionilor umani și a fetusilor în scopuri terapeutice, științifice, industriale și comerciale etc.

Cadrul normativ național care conferă protecție juridică genetei umane este constituit dintr-un șir de acte normative cu caracter general, care reglementează indirect relațiile sociale în domeniu.

Codul penal al RM nr. 985 din 18 aprilie 2002 incriminează „Clonarea umană”, componentă inclusă în partea specială, Capitolul I „Infrațiuni contra păcii și securității omenirii, infrațiuni de război”. Alte fapte care aduc atingere genomului uman nu sunt reglementate în mod expres. Totodată, unele fapte incriminate prin legea penală sunt în legătură, fie directă sau indirectă, cu genomul uman: fecundarea artificială, sterilizarea chirurgicală fără consimțământul pacientei etc.³⁵

³¹ Ibidem, p.45.

³² Council of Europe's Parliamentary Assembly Recommendation on protection of the human genome by the council of europe: No. 1512 (2001). [citat 25.09.2019]. Disponibil: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=14968&lang=en>, art.1.

³³ Directiva Parlamentului și a Consiliului European privind protecția juridică a invențiilor biotehnologice: nr.98/44/CE din 6 iulie 1998. [citat 20.10.2019]. Disponibil: <http://www.justice.gov.md/file/Centrul%20de%20armonizare%20a%20legislației/Baza%20de%20date/Materiale%202007/Legislație/31998L0044%20-%20Ro.pdf>.

³⁴ Declarația Adunării Generale ONU asupra clonării: 16.03.2005 [citat 12.10.2019]. Disponibil: <https://asociatiaprovita.ro/wp-content/uploads/2010/04/docsbioeticadeclaratia.ONU.privind.clonarea.pdf>.

³⁵ CP al RM nr. 985 din 18 aprilie 2002. În: MO al RM, 2009, nr. 72-74.

Codul penal al RM nu protejează suficient genomul uman, nu acordă atenția cuvenită combaterii faptelor periculoase din domeniu.

Legea RM nr. 138 din 15 iunie 2012 privind sănătatea reproducerii stabilește în art. 9 regulile și condițiile de folosire a tehnologiilor de asistare medicală a reproducerii umane inclusiv acțiuni prohibite: „folosirea celulelor sexuale pentru crearea de embrioni umani exclusiv pentru cercetări științifice; alegerea sexului viitorului copil, cu excepția cazurilor de risc al moștenirii unor maladii genetice severe legate de sex; avortul selectiv al embrionilor de un anumit sex, specificat în reglementările internaționale de bioetică; clonarea ființei umane, crearea de himere și transplantarea acestora în organismul uman; folosirea celulelor sexuale pentru crearea de embrioni umani exclusiv pentru cercetări științifice etc”.³⁶

Legea RM nr. 235 din 17 noiembrie 2017 cu privire la înregistrarea genetică judiciară stabilește „scopul, principiile și cerințele de bază ale înregistrării genetice judiciare, de asemenea condițiile în care poate fi prelevat materialul biologic de la anumite persoane fizice sau din urmele biologice rămase la fața locului în legătură cu comiterea de infracțiuni în vederea determinării profilului genetic (profilului ADN)”.³⁷

În concluzie, constatăm că în RM, faptele de manipulare genetică nu au o acoperire corespunzătoare din punct de vedere al reglementării speciale și nici din punct de vedere al legii penale. În RM nu există o lege specială care să reglementeze relațiile sociale ce țin de domeniul protecției genomului uman. Absența unui sistem legislativ adecvat care reglementează sectorul biotehnologiei, precum și lipsa unei practici unitare în acest domeniu creează o mulțime de probleme în înțelegerea legalității utilizării acestor noi tehnologii, precum și la o eventuală investigare a acțiunilor ilegale și faptelor prejudiciabile în domeniul genomului uman. Rolul cel mai important în protecția juridică a genomului uman îl au CP al RM și Legea nr. 138 din 15 iunie 2012 „Privind sănătatea reproducerii”, dar reglementările existente sunt insuficiente și nu asigură o protecție penală eficientă genomului uman. Se impune necesitatea reglementării domeniului „genomul uman”, inclusiv: terminologie specifică; acțiuni și intervenții genetice permise, acțiuni interzise. În contextul celor expuse, autorul propune un proiect *de lege ferenda*: „Lege privind intervențiile asupra genomului uman și interzicerea clonării”.

În Capitolul 2 - „Conceptul infracțiunii contra genomului uman. Variante tipice și justificarea incriminării penale” - a fost argumentată necesitatea incriminării faptelor prejudiciabile care atentează la genomul uman, importanța mijloacelor penale referitoare la protecția genomului uman prin prisma

³⁶ Ibidem, art. 9.

³⁷ Legea RM cu privire la înregistrarea genetică judiciară: nr. 235 din 17.11.2017. În: MO al RM, 2017, nr. 441-450, art. 740.

pericolului social al acestor fapte, fiind identificate mai multe ipostaze ale genomului uman pasibile de protecție juridico-penală.

În acest capitol, autorul a realizat unele dintre direcțiile de soluționare a problemei științifice importante de cercetare, inclusiv a fost justificată necesitatea protecției penale a genomului uman, care decurge din importanța relațiilor sociale în jurul genomului uman, relații care vizează specia umană și viitorul umanității în legătură cu problemele generate de aplicațiile biologiei și medicinei (clonarea umană, alterarea genomului uman, utilizarea ilegală a ingineriei genetice, acțiunile ilegale în legătură cu datele genetice, etc.). Acest fapt justifică adoptarea unor reglementări juridico-penale clare și certe, care să asigure o protecție reală și eficientă împotriva faptelor prejudiciabile care au acest obiect de atentare. În același timp, legiuitorul urmează să stabilească limitele de intervenție a dreptului penal în acest domeniu, datorită caracterului multidimensional al relațiilor sociale afectate, inclusiv limite: temporale; subiective; obiect-conținut; interdisciplinare.

S-a constatat că protecția penală a genomului uman se realizează prin incriminarea faptelor prejudiciabile care aduc atingere genomului uman (patrimoniului genetic), respectiv se apără identitatea genetică a speciei și raselor umane în diversitatea, unicitatea, integritatea și sănătatea acestora, precum și selecția în mod natural. Protecția penală se efectuează și ca măsură preventivă, împotriva consecințelor infracțiunilor de manipulare genetică a individului, astfel obiectul protecției devinind unicitatea și irepetabilitatea speciei umane, în întregul său.

În urma analizei opiniilor referitoare la denumirea infracțiunilor în domeniul vizat (infracțiuni în domeniul biotehnologiilor, infracțiuni în domeniul genetic, infracțiuni de manipulare genetică, infracțiuni contra speciei umane), din perspectivă *de lege ferenda*, a fost elaborat un concept al infracțiunilor contra genomului uman, fiind definită infracțiunea contra genomului uman, precizat conținutul obiectului infracțiunilor supuse analizei, fiind identificate particularitățile acestor infracțiuni.

A fost realizată o descriere a faptelor prejudiciabile care atentează la genomul uman, din perspectivă *de lege lata* și *de lege ferenda*, având ca bază ipostaza în care apare genomul uman ca obiect de protecție penală. S-a constatat că clonarea umană este unica incriminare din CP al RM, care are ca obiect de atentare special principal genomul uman, aceasta fiind și unica infracțiune care presupune intervenția directă asupra genomului uman.

În Capitolul 2 a fost definit termenul „genom uman” atât în sens biologic-gentic, cât și juridico-penal. A fost argumentat faptul că sensul termenului „genom uman” nu poate fi restrâns doar la înțelesul acestui termen din punct de vedere biologic sau genetic, deoarece aceasta va genera o mulțime de probleme de ordin juridic, în consecință va duce la insecuritatea relațiilor juridice în

legătură cu materialul ereditar. Au fost delimitate mai multe ipostaze a genomului uman care necesită protecție juridico-penală.

S-a constatat existența normelor de blanchetă (semnele variabile) care asigură protecția genomului uman, dar care nu-și găsesc întotdeauna oglindire în Codul penal al RM. În particular, au fost identificate următoarele norme imperative de blanchetă care nu au incriminări corespunzătoare în legea penală, după cum urmează: Legea RM nr. 138 din 15 iunie 2012 privind sănătatea reproducerii – art. 9 alin. (13)³⁸; Legea RM nr. 235 din 17.11.2017 cu privire la înregistrarea genetică judiciară; art.10 alin. (12)³⁹; Legea RM cu privire la securitatea biologică - art. 40 alin.(2)⁴⁰etc.

În consecință, a fost constatată necesitatea completării CP al RM cu prevederi care ar stabili răspunderea penală pentru fapte ce vizează utilizarea ilegală a ingineriei genetice: alterarea genomului uman; încălcarea normelor privind administrarea materialului biologic și confidențialitatea informației genetice; activitățile ilegale de obținere, testare, producere, utilizare, introducere în piață, comercializare, import/export al organismelor modificate genetic și/sau al produselor rezultate din astfel de organisme; utilizarea non-terapeutică a metodelor de dopaj genetic; procedurile de transplant, inclusiv transplantul heterolog, care au dus la alterarea sau înlocuirea genomului uman, etc.

În scopul acoperirii vidului legislativ, cu titlu *de lege ferenda*, a fost propusă completarea Codului penal al RM, cu un capitol separat: „Capitolul I¹ *Infrațiuni contra genomului uman*”, care va cuprinde cele mai periculoase fapte contra genomului uman, inclusiv: „*crearea ilegală de embrioni umani și clonarea*” (144); „*utilizarea ilegală a ingineriei genetice*” (144¹); „*alterarea genomului uman*” (144²); „*Încălcarea normelor privind administrarea materialului biologic și confidențialitatea informației genetice*” (art.144³); „*utilizarea non-terapeutică a dopajului genetic*”(144⁴).

Totodată, fost propusă completarea Codului penal al RM, cu alte incriminări, inclusiv: „*Încălcarea regulilor de desfășurare a activităților de obținere, testare, producere, utilizare, comercializare, import/export al organismelor modificate genetic și/sau al produselor rezultate din astfel de organisme*”; „*Tehnologii ilegale de reproducere asistată medical*”; „*Transplantul ilegal*”etc.

Capitolul 3 - „*Analiza juridico-penală a infracțiunii de clonare*” - este destinat cercetării faptelor incriminate în Codul penal al RM al căror obiect special de atentare îl constituie genomul uman. În acest context, a fost argumentată justificarea selectării infracțiunii de clonare umană pentru realizarea analizei juridico-penale.

³⁸ Legea RM privind sănătatea reproducerii: nr. 138 din 15-06-2012. În: MO al RM, 2012, nr. 205-207, art. 673.

³⁹ Legea RM cu privire la înregistrarea genetică judiciară: nr. 235 din 17.11.2017. În: MO al RM, 2017, nr. 441-450, art. 740.

⁴⁰ Legea RM privind securitatea biologică: nr.755 din 21.12.2001. În: MO al RM, 2002, nr. 75.

În limitele demersului științific curent au fost abordate elementele constitutive ale infracțiunii prevăzute la art. 144 CP al RM (clonarea).

Problematika tratată în Capitolul 3 și rezultatele obținute au permis autorului să realizeze integral problema științifică majoră prin identificarea imperfecțiunilor legii penale și a normelor de incriminare supuse analizei și prin înaintarea recomandărilor *de lege ferenda*, orientate spre optimizarea reglementărilor în materia genomului uman, precum și spre intensificarea măsurilor preventive și de combatere a faptelor prejudiciabile în acest domeniu. Totodată, a fost realizată și ipoteza cercetării.

Analiza prevederilor art. 144 CP al RM ne-a permis să concluzionăm următoarele:

- Legiuitorul nu dezvăluie suficient semnele infracțiunii de clonare, posibil din motivul că ingineria genetică se încadrează într-o știință relativ nouă, clonarea ca infracțiune nu este deplin cunoscută, la fel și impactul ei major și influențele directe asupra ființei umane și speciei umane;
- Obiectul infracțiunii de clonare include valorile și relațiile sociale în jurul genomului uman, care au fost identificate la analiza elementelor obiective ale infracțiunii prevăzute de art. 144 CP al RM;
- Subiectul infracțiunii de clonare umană este general. Totodată, săvârșirea acestei infracțiuni necesită cunoștințe speciale în domeniul geneticii, biologiei moleculare, medicinei reproductive, din care considerente a fost propus, cu titlu *de lege ferenda*, completarea textului legii penale, în sensul introducerii agravantei care ar reglementa răspunderea penală pentru comiterea acestei infracțiuni cu folosirea situației de serviciu;
- Persoana juridică poate fi subiect al infracțiunii de clonare. Majoritatea cercetărilor în domeniul geneticii umane, microbiologiei și reproducerii asistate medical, se efectuează în centre specializate, laboratoare și alte instituții autorizate. Necesitatea răspunderii penale a persoanei juridice a fost argumentată inclusiv prin analiza prevederilor Regulamentului Ministerului Sănătății privind acordarea serviciilor de reproducere umană asistată medical și Regulamentului Ministerului Sănătății privind modul de eliberare a licențelor pentru desfășurarea cercetărilor aplicative în domeniul geneticii și microbiologiei în Republica Moldova;
- Clona este unul dintre subiecții pasivi ai infracțiunii;
- Formula incriminătoare a componenței de infracțiune prevăzută de art. 144 CP al RM nu reflectă pe deplin esența fenomenului de clonare și spectrul acțiunilor ilegale pasibile de răspundere penală, constând doar dintr-o propoziție, după cum urmează: „Crearea ființelor umane prin clonare se pedepsește cu închisoare de la 7 la 15 ani.” Formularea textului legii penale este generală și nu protejează suficient valorile sociale în acest domeniu;

Analiza infracțiunilor în domeniul genomului uman, în special a clonării umane, a permis scoaterea în evidență a incoerențelor și coliziunilor existente în normele de incriminare, precum și promovarea unor propuneri de modificare a CP al RM, după cum urmează:

- modificarea denumirii articolului 144 „Clonarea” în sensul extinderii acesteia: „Crearea ilegală de embrioni umani și clonarea”. Denumirea articolului, dar și textul incriminatoriu, urmează a fi completat cu prevederi referitoare la crearea ilegală a embrionilor umani;

- completarea dispoziția normei respective, prin introducerea răspunderii penale pentru crearea ilegală de embrioni umani, crearea unei ființe umane identice altei ființe umane, vii sau moarte, comerțul, importul sau exportul în/din RM a materialului genetic clonat al ființelor umane, etc.;

- completarea art. 144 CP al RM prin introducerea răspunderii penale pentru acordarea de finanțări, clădiri, dispozitive sau materiale pentru a crea ființe vii sau pentru a le încrucișa, pentru recrutarea de parteneri de lucru sau pentru organizarea în orice alt mod a creării ființelor vii”;

- completarea art. 144 CP al RM prin introducerea agravantelor. În par. 3.3 a fost argumentată pe larg imposibilitatea comiterii infracțiunii de clonare în lipsa unui subiect special. În același timp, comiterea acestor infracțiuni implică și posibilitatea participației penale. Considerăm oportun a completa articolul nominalizat cu agravante care să sancționeze săvârșirea faptei de două sau mai multe persoane, de un grup criminal organizat sau de o organizație (asociație) criminală, precum și cu folosirea situației de serviciu;

- completarea art. 144 CP al RM prin introducerea răspunderii persoanei juridice.

În Capitolul 4 - „Studiu de drept comparat privind protecția genomului uman în legislația altor state” - a fost efectuată cercetarea modului de incriminare a faptelor care atentează la genomul uman în diferite state, analiza fiind realizată în funcție de clasificarea pe sisteme de drept, în special: state din cadrul sistemului de drept continental (Elveția, Franța, Germania, Spania, Belgia, Bulgaria, Federația Rusă, România), state din cadrul sistemului de drept common law (SUA, Marea Britanie, Canada, Australia, Noua Zeelandă, India), state care aparțin altor sisteme de drept (Israel, Japonia, China, Egipt, Arabia Saudită, Africa de Sud, Sudan, Palestina etc.).

Studiul privind protecția genomului uman în legislația altor state a fost analizat pe sisteme de drept, sub aspect comparativ, prin raportare la cadrul normativ internațional, regional și al RM analizat în paragraful 1.3 din teza de doctorat.

Analiza comparativă a permis de a concluziona că la nivel național protecția juridică a genomului uman este efectuată prin legile supreme ale statelor, legile penale, precum și prin legi speciale.

Domeniile de reglementare și spectrul acțiunilor incriminate diferă de la stat la stat. Statele analizate reglementează diferit aspecte ca: clonarea reproductivă și terapeutică, statutul embrionilor și al feților, poziția mamelor de substituție etc.

Faptele de manipulare genetică sunt incriminate în legi penale doar în unele state: Spania, Franța, Cehia, Slovenia, Estonia etc.

În anumite state (Germania, Marea Britanie, Japonia, Israel, România etc.), răspunderea penală pentru clonare a fost introdusă prin legi speciale. În alte state, este reglementată interzicerea clonării și a altor acțiuni vizând genomul uman, dar actele respective nu conțin sancțiuni concrete (Federația Rusă, Ucraina)

Elveția a reglementat domeniul genomului uman prin Constituție, asigurându-i astfel o protecție la cel mai înalt nivel, dar în același timp, nu a incriminat faptele care atentează la genomul uman.

Pentru reglementarea problemei clonării umane, unele țări au emis anumite măsuri, reglementări administrative sau ghiduri (China, India, Liban, Singapore).

În statele dreptului islamic domeniul genomului uman este abordat în corespundere cu legea islamică și Sharia'a. În unele state există legi speciale în domeniul reproducerii asistate medical și ghiduri medicale, care conțin reglementări în domeniul genomului uman (Africa de Sud, Arabia Saudită, Bahrain, Iordania, Egipt, Algeria). În Kuweit, Oman, Siria, Emiratele Arabe Unite etc. nu există reglementări naționale privind clonarea umană și cercetarea embrionilor:

Studiul comparat a legislației diferitor țări realizat în Capitolul 4, raportat la cadrul normativ internațional, regional și al RM analizat în paragraful 1.3 din teza de doctorat, a permis autorului de a contura propuneri concrete de modificare a legislației RM. După modelul unor state din sistemul de drept continental, s-a constatat oportunitatea completării CP al RM cu un capitol nou, după Capitolul I, începând cu art. 144, care ar cuprinde cele mai periculoase fapte prejudiciabile contra genomului uman, inclusiv: alterarea genomului uman, utilizarea ilegală a ingineriei genetice, etc.

Totodată, în rezultatul analizei legilor speciale care reglementează domeniul manipulărilor genetice din diverse state, s-a conturat necesitatea reglementării printr-o lege specială a domeniului protecției genomului uman, inclusiv: terminologie specifică; acțiuni și intervenții genetice permise, acțiuni interzise. Rezultatele analizei efectuate au permis formularea de propuneri concrete *de lege ferenda*. Propunerea *de lege ferenda* exprimată printr-un proiect de lege specială în domeniul genomului uman va avea denumirea: „Lege privind intervențiile asupra genomului uman și interzicerea clonării”. Această denumire a fost selectată deoarece reflectă în întregime esența relațiilor sociale care urmează a fi reglementate.

În Capitolul 5 – „Sinteza rezultatelor obținute în rezultatul cercetării științifice a genomului uman - obiect special de protecție juridico-penală” au fost expuse și argumentate rezultatele obținute, inclusiv textul și temeiul propunerilor *de lege ferenda* elaborate în rezultatul cercetării științifice a genomului uman - obiect de protecție juridico-penală.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În urma cercetării efectuate la elaborarea prezentei teze de doctorat, au fost obținute următoarele rezultate: a fost cercetată doctrina autohtonă și străină consacrată protecției genomului uman; a fost analizat cadrul juridic internațional, regional și autohton ce asigură protecția juridică a genomului uman; a fost justificată necesitatea incriminării faptelor prejudiciabile ce atentează la genomul uman; a fost elaborat un concept al infracțiunilor contra genomului uman, fiind identificate anumite particularități ale acestora; a fost realizată caracteristica generală a incriminărilor din Codul penal al RM care au obiect special de protecție genomul uman; au fost abordate din punct de vedere teoretico-normativ esența și elementele componenței de infracțiune consacrate juridic la art. 144 CP al RM; au fost conturate carențele tehnico-legislative a normelor de incriminare a infracțiunilor în domeniul genomului uman, în particular a clonării umane; a fost cercetată experiența legislativă a altor state privind incriminarea faptelor infracționale în domeniul genomului uman, precum și a altor fapte infracționale conexe, menite să asigure protecția juridico-penală a genomului uman; au fost formulate propuneri *de lege ferenda* în scopul îmbunătățirii cadrului legal existent și înlăturării deficiențelor tehnico-juridice ce vizează domeniul genomului uman.

Abordarea complexă și multiaspectuală a obiectului investigat a condus la soluționarea problemei științifice de importanță majoră, și anume fundamentarea științifică a cadrului de protecție juridico-penală a genomului uman, elaborarea unui cadru conceptual polivalent în domeniul infracțiunilor contra genomului uman, ținând cont de cadrul teoretico-normativ actual, identificarea imperfecțiunilor legii penale și a normelor de incriminare supuse analizei și înaintarea unui șir de recomandări sub aspect *de lege ferenda*, orientat spre înlăturarea deficiențelor tehnico-juridice ce vizează subiectul investigat, precum și spre intensificarea măsurilor preventive și de combatere a faptelor prejudiciabile în domeniul genomului uman.

Cercetarea genomului uman ca obiect de protecție juridico-penală ne-a permis să conturăm următoarele **concluzii generale**:

Genomul uman, împreună cu valorile și relațiile sociale aferente, necesită protecție juridico-penală. Autorul a justificat necesitatea protecției penale a genomului uman, fiind abordată noțiunea

„genom uman”, inclusiv în sens juridico-penal, și trasate anumite limite de intervenție a dreptului penal (a se vedea Capitolul 2, subcapitolul 2.1 din teza de doctorat) .

Infrațiunile contra genomului uman constituie o categorie distinctă de infracțiuni, prin intermediul cărora se protejează atât genomul uman – ca patrimoniu genetic al umanității, cât și alte valori și relații sociale în legătură cu genomul uman, cu obiect și particularități specifice. În același perimetru de cercetare, autorul a elaborat un concept a infracțiunii contra genomului uman: „Infrațiunile în domeniul genomului uman constituie faptele prejudiciabile, prevăzute de legea penală, care au ca obiect special de atentare relațiile sociale formate în jurul și datorită genomului uman și afectează demnitatea și identitatea ființei umane, evoluția naturală a speciei și raselor umane în diversitatea, unicitatea, integritatea și sănătatea acestora, selecția în mod natural, viața privată, dreptul la confidențialitate și nediscriminare genetică, informare și consimțământ, precum și alte drepturi și libertăți fundamentale față de aplicațiile biologiei și medicinei, săvârșite cu vinovăție și pasibile de pedeapsă penală”. În context, au fost identificate particularitățile specifice ale infracțiunilor în domeniul genomului uman, fiind realizată o descriere a infracțiunilor care au obiect de atentare genomul uman, din perspectivă *de lege lata* și *de lege ferenda* (a se vedea Capitolul 2, subcapitolele 2.2–2.3 din teza de doctorat).

Prin intermediul răspunderii penale pentru clonarea umană (art. 144 CP al RM) se realizează doar parțial protecția penală a genomului uman. Constatăm că semnele variabile specifice altor acte normative care asigură protecție genomului uman nu-și găsesc reflectare deplină în CP al RM, iar multe fapte prejudiciabile care au sau pot avea obiect special de atentare genomul uman nu se regăsesc în CP al RM (a se vedea Capitolul 2, subcapitolul 2.3; Capitolul 3, subcapitolul 3.1; Capitolul 5, subcapitolul 5.1 din teza de doctorat).

Infrațiunea de clonare se caracterizează printr-un ansamblu de trăsături specifice: obiect complex; forma vinovăției – intenția directă, metoda – semn obligatoriu. Contribuțiile personale constau în identificarea valorilor și relațiilor sociale în jurul genomului uman care pot fi afectate prin infrațiunea de clonare; stabilirea conținutului laturii obiective; determinarea cercului de subiecți ai infracțiunii de clonare și argumentarea posibilității participației penale și răspunderii persoanei juridice (a se vedea Capitolul 3, subcapitolele 3.2–3.3 din teza de doctorat).

Normele de incriminare ale infracțiunilor în domeniul genomului uman, în particular a clonării umane, au lacune și curențe tehnico-legislative. Formula incriminatoare a componentei de infracțiune prevăzută la art. 144 CP al RM nu reflectă pe deplin esența fenomenului clonare și spectrul acțiunilor ilegale pasibile de răspundere penală, fapt care impune necesitatea modificării și completării esențiale a

acesteia (a se vedea Capitolul 3, subcapitolele 3.2–3.4; Capitolul 5, subcapitolele 5.1–5.3 din teza de doctorat).

Studiul comparat a legislației diferitor țări (a se vedea Capitolul 4, subcapitolele 4.1–4.3; anexele 4–6 la prezenta lucrare), raportat la cadrul normativ internațional, regional și al RM (a se vedea Capitolul 1, subcapitolul 1.3), a permis autorului să contureze propuneri concrete de perfecționare a legislației, inclusiv propuneri privind modificarea și completarea CP al RM, precum și privind reglementarea domeniului protecției genomului uman printr-o lege specială (a se vedea Capitolul 5, subcapitolele 5.1–5.3; anexele 2–3 din teza de doctorat).

Rezultatele obținute sub formă de propuneri *de lege ferenda*, anume proiectul unei legi speciale care ar reglementa domeniul intervențiilor în genomul uman, precum și a unei legi privind modificarea și completarea CP al RM, au fost înaintate în Parlamentul Republicii Moldova. Prin certificatul de implementare nr. 61 din 8 aprilie 2021 a fost adeverit faptul că rezultatele înaintate au fost luate în considerare și vor fi utilizate la înaintarea inițiativei legislative corespunzătoare și la acoperirea vidului legislativ existent (a se vedea anexa 1 din teza de doctorat).

Rezultatele cercetării sunt limitate: 1) prin tema tezei de doctorat selectată, fiind pus accentul pe subiectul protecției juridico-penale a genomului uman; 2) prin esența, natura și specificul faptelor prejudiciabile care atentează la genomul uman; 3) prin reglementarea insuficientă, inclusiv prin norme penale, a domeniului cercetat. Pornind de la limitele impuse, aria de cercetare nu include suficiente aspecte teoretico-practice de natură extrapenală: bioetică, genetică, juridico-civilă, criminalistică, etc. Totodată, pornind de la caracterul interdisciplinar al domeniului genomului uman, cercetările întreprinse au la bază și noțiuni, definiții, idei, teorii din domeniul extrapenal, care au contribuit considerabil la fundamentarea conceptului genomului uman ca obiect special al protecției juridico-penale.

Recomandări:

Având în vedere importanța deosebită a protecției juridice penale a genomului uman, recomandăm efectuarea următoarelor modificări și completări ale legislației în vigoare:

A reglementa domeniul intervențiilor în genomul uman și clonarea printr-o lege specială. Propunerea *de lege ferenda* în acest sens este expusă în Capitolul 5, subcapitolul 5.1 și anexa 3 din teza de doctorat și a fost înaintată de autor în adresa Parlamentului Republicii Moldova (a se vedea Anexa 1 din teza de doctorat).

A introduce un capitol nou în CP al RM, după Capitolul I, după cum urmează: „Capitolul I¹ – *Infrațiuni contra genomului uman*”. Componentele de infrațiuni propuse pentru a fi incluse în acest

capitol sunt: „Crearea ilegală de embrioni umani și clonarea”, „Alterarea genomului uman”, „Utilizarea ilegală a ingineriei genetice”, „Încălcarea normelor privind administrarea materialului biologic și confidențialitatea informației genetice” (proiectul de lege ferenda este expus în anexa 2 la prezenta lucrare și este desfășurat în Capitolul 5, subcapitolele 5.2 și 5.3 din teza de doctorat).

3. A modifica și completa prevederile art. 144 CP al RM, după cum urmează:

3.1. Modificarea denumirii art. 144 CP al RM în: „Crearea ilegală de embrioni umani și clonarea”;

3.2. Modificarea și completarea dispoziției normei respective, prin introducerea răspunderii penale pentru:

- crearea ilegală de embrioni umani;
- crearea unei ființe umane identice altei ființe umane, vii sau moarte;
- comerțul, importul sau exportul în/din Republica Moldova a materialului genetic clonat al ființelor umane.

3.3. A completa norma nominalizată, prin introducerea agravantelor:

- aceleași acțiuni săvârșite de două sau mai multe persoane;
- aceleași acțiuni săvârșite cu folosirea situației de serviciu”.

3.4. Introducerea răspunderii persoanei juridice.

Proiectul de lege ferenda este expus în anexa 2, fiind argumentat în Capitolul 5, subcapitolul 5.3 din teza de doctorat.

4. A completa CP al RM cu un nou articol – „Articolul 144¹. Utilizarea ilegală a ingineriei genetice” – care ar stabili răspunderea pentru utilizarea ilegală a ingineriei genetice, inclusiv pentru: „producerea de arme biologice și alte arme de exterminare în masă; crearea de himere și transplantarea acestora în organismul uman; implantarea unui embrion uman în uterul unui animal sau invers; producerea unei ființe umane autonome în afara uterului unei femei; organizarea selecției persoanelor, inclusiv: alegerea sexului viitorului copil sau avortul selectiv al embrionilor de un anumit sex, cu excepția cazurilor de risc al moștenirii maladiilor genetice severe legate de sex” (a se vedea Capitolul 5, subcapitolul 5.2 și anexa 2 din teza de doctorat).

5. A completa CP al RM cu un nou articol – „Articolul 144². Alterarea genotipului uman”, care ar incrimina acțiunile de manipulare genetică care duc la alterarea genotipului uman: modificarea artificială a informației genetice a unei celule germinale umane, precum și utilizarea celulei germinale umane alterată în mod artificial în scop de fertilizare (a se vedea Capitolul 5, subcapitolul 5.2 și anexa 2 din teza de doctorat).

6. A completa CP al RM cu prevederi în scopul protecției datelor genetice – „Articolul 144³. Încălcarea normelor privind administrarea materialului biologic și confidențialitatea informației genetice”, care ar reglementa răspunderea penală pentru încălcarea regulilor de prelevare, păstrare, transport, evidență și distrugere a materialului biologic sau a regulilor de prelucrare a informației genetice (a se vedea Capitolul 5, subcapitolul 5.2 și anexa 2 din teza de doctorat).

7. A modifica și completa CP al RM cu prevederi în scopul protecției genomului în cadrul procedurilor de transplant, inclusiv modificarea denumirii art. 158 CP al RM din „Traficul de organe, țesuturi și celule umane” în „Transplantul ilegal”, precum și completarea dispoziției normei cu alineatul 2¹, care să incrimineze procedurile de transplant, inclusiv transplantul heterolog, care duc la alterarea sau înlocuirea genomului uman (a se vedea Capitolul 5, subcapitolul 5.2 și anexa 2 din teza de doctorat).

8. A completa CP al RM cu prevederi care ar stabili răspunderea pentru activitățile ilegale de obținere, testare, producere, utilizare, introducere în piață, comercializare, import/export al organismelor modificate genetic și/sau al produselor rezultate din astfel de organisme – Art. 301². „Încălcarea regulilor de desfășurare a activităților de obținere, testare, producere, utilizare, comercializare, import/export al organismelor modificate genetic și/sau al produselor rezultate din astfel de organisme” – (se vedea Capitolul 5, subcapitolul 5.2 și anexa 2 din teza de doctorat).

Sugestii privind potențialele direcții de cercetare în viitor:

- Protecția penală a embrionului rezultat din reproducerea asistată medical;
- Incriminarea faptelor de transplant ilegal de organe, țesuturi și celule umane;
- Răspunderea penală pentru discriminarea genetică și pentru încălcarea regulilor de administrare și păstrare a informației genetice;
- Răspunderea penală pentru utilizarea ilicită a ingineriei genetice în domeniul armelor biologice;
- Răspunderea penală pentru utilizarea ilicită a dopajului genetic.

BIBLIOGRAFIE:

1. BARBĂNEAGRĂ, A. *Infrațiunile contra păcii și securității omenirii*. Chișinău, Tipografia „Sirius”, 2005. 560 p. ISBN 9975-9833-5-9.
2. BARBĂNEAGRĂ, A. *Răspunderea penală pentru infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război*. Teză de doctor habilitat. Chișinău, 2005. 260 p.
3. BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, GH., BERLIBA, V., BUDECI, V., CARPOV, T., CUȘNIR, V., COJOCARU, R., MARIȚ, A., POPOVICI, T., ULIANOVSKI, GH., ULIANOVSKI, X., URSU, N., VOLCINSCHI, V. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu*. Ch.: Editura Sarmis, 2009, 860 p.
4. BOAGHI, V. Reflectări juridico-penale privind infracțiunea de clonare. În: *Revista Națională de Drept*. 2007, nr.6, pp. 83–91. ISSN 1811-0770.
5. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M. *Drept penal. Partea generală*. Volumul I. Ch.: Cartier, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-329-0.
6. BRÎNZĂ, S., ULIANOVSKI, X., STATI, V., GROSU, V., ȚURCANU, I. *Drept Penal. Partea specială*. Vol. 2. Ed. a 2-a. Chișinău: Cartier, 2005. 804 p. ISBN 9975-79-325-8.
7. BRÎNZĂ, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială*. Volimul I. Chișinău, 2015. ISBN 978-9975-53-468-0
8. BULIGA, D. Viața ființei umane și limitele în interiorul cărora aceasta se bucură de ocrotire penală. 2016. În: *Studia Universitatis Moldaviae: Științe sociale*, 2016, nr.3 (93), pp. 26–32. ISSN 1814-3199, ISSN online 2345-1017.
9. Codul civil al RM: nr. 1107 din 06-06-2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr.66-75, art.43-49.
10. Codul de procedură penală al RM: nr. 122 din 14-03-2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251, art.276 alin.(1).
11. Codul penal al Austriei: Legea federală din 23 ianuarie 1974. [citat 22.01.21]. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Austria-RO.html>
12. Codul penal al Regatului Danemarca: Legea nr. 873 din 9.07.2015. [citat 22.02.21]. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Danemarca-RO.html>
13. Codul penal spaniol: 1995. [citat 24.10.2019]. Disponibil: <http://penale.ro/resurse-de-legislatie.html>
14. Codul penal francez: 1994 (articolele 214-1-215-4). [citat 25.10.2019]. Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr>

15. Codul penal al Bulgariei: 1968. În: *Drzhaven Vestnik*, 1968, No.26. [citată 22.02.2021]. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html>.
16. Codul penal al Republicii Ceha. [citată 22.02.2021]. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Cehia-RO.html>.
17. Codul penal al Sloveniei: 01.11.2008. [citată 15.03.2022]. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Slovenia-RO.html>.
18. Codul penal al RM: nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74.
19. Codul penal al Republicii populare Chineze. [Citat 28.12.2020]. Disponibil: [https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/5375/108071/F-78796243/CHN5375 %20Eng3.pdf](https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/5375/108071/F-78796243/CHN5375%20Eng3.pdf).
20. Constituția RM: 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
21. Constituția federală a Confederației Elvețiene: 18.04.1999 (în redacția 11.03.2012). [citată 25.10.2019]. Disponibil: <http://blog.inmures.ro/wp-content/uploads/2012/12/Constitu%C5%A3ia-federal%C4%83-a-Confedera%C5%A3iei-Elve%C5%A3iene-Romanian-v11.pdf>
22. Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei: Oviedo, 4.04.1997. În: *Tratate Internationales*, nr.43, 2009.
23. Crime și delictе privind manipularea genetică. CP. Parte integrantă din Legea nr. 301/2004. [citată 9.09.2021]. Disponibil: [https://lege5.ro/Gratuit/gu3dgobt/crime-si-delictе-privind-manipularea -genetica-codul-penal?dp=gi2tcnbvgq3di](https://lege5.ro/Gratuit/gu3dgobt/crime-si-delictе-privind-manipularea-genetica-codul-penal?dp=gi2tcnbvgq3di)
24. Declarația Generală UNESCO cu privire la genomul omului și drepturile omului: 11.11.1997. Bioetica: Documente ale UNESCO. Ch.: Univers Pedagogic. 2006. 60 p. ISBN 978-9975-9831-9-8.
25. Declarația Internațională UNESCO cu privire la datele genetice ale omului: 17.10.2003. Bioetica: Documente ale UNESCO. Ch.: Univers Pedagogic, 2006. 60 p. ISBN 978-9975-9831-9-8.
26. Declarația Adunării Generale ONU asupra clonării: 16.03.2005. [citată 12.10.19]. Disponibil: https://asociatiaprovita.ro/wp-content/uploads/2010/04/docs_bioetica_declaratia.ONU_privind_clonarea.pdf.
27. Directiva Parlamentului și a Consiliului European privind protecția juridică a invențiilor biotehnologice: nr. 98/44/CE din 06.07.1998. [citată 25.10.2019]. Disponibil: <http://www.justice.gov.md/file/Centrul%20de%20armonizare%20a%20legislatiei/Baza%20de%20date/Materiale%202007/Legislatie/31998L0044%20-%20Ro.pdf>.

28. DOBOZI, V. Aplicații biomedicale care au drept obiect genomul uman: 19.01.2023. În: *Revista de Note și Studii Juridice (RNSJ)*, 2023. ISSN 2066-0944. [citată 19.08.2023]. Disponibil: <https://www.juridice.ro/680837/aplicatii-biomedicale-care-au-drept-obiect-genomul-uman-i.html>
29. DORUL, O. Reflecții privind consolidarea științifică a instituției protecției genomului uman. În: *Integrare prin cercetare și inovare, Conferința științifică națională cu participare internațională*. 10–11 noiembrie 2020. Chișinău: USM, pp. 37–40.
30. DUNGAN, P. Reglementări în noul Cod penal al României. Crime și delikte privind manipularea genetică. În: *Revista de științe penale*, anuarul 2016, pp. 142–149. ISSN 1812-3392.
31. DUMNEANU, L. Infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei în viziunea dreptului comparat. În: *Revista națională de drept*, 2009, nr.10–12, pp. 82–90. ISSN 1811-0770.
32. Legea RM cu privire la înregistrarea genetică judiciară: nr. 235 din 17.11.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 441–450, art. 740.
33. Legea RM privind sănătatea reproducerii: nr. 138 din 15.06.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 205-207.
34. Legea RM cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială: nr.185 din 24.05.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr. 90–91.
35. Legea României pentru interzicerea clonării și a aplicațiilor biomedicinii care încalcă drepturile omului și demnitatea umană. [citată 25.01.2021]. Disponibil: <http://www.senat.ro/Legis/PDF/2010/10L464FS.pdf>.
36. Legea Canadei cu privire la reproducerea umană asistată (S.C. 2004, c. 2), în redacția Legii din 9.06.2020. [citată 18.02.2021]. Disponibil: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/a-13.4/Le>.
37. Legea Japoniei privind tehnologia clonării umane: nr. 146 din 06.12.2000. [citată 23.10.2019]. Disponibil: <http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?id=112&vm=04&re=02>.
38. Legea Germaniei despre protecția embrionului: 13.12.1990, cu modificările ulterioare. [citată 24.09.16]. Disponibil: <http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/480804/publicationFile/5162/EmbryoProtectionAct.pdf>.
39. Legea Germaniei despre celulele stem: 28.06.2002. *Bundesgesetzblatt Jahrgang 2002, Part I No. 42, p. 2277 of 29 June 2002*). [citată 25.10.16]. Disponibil: <http://www.gesetze-im-internet.de/stzg/BJNR227700002.html>.
40. Legea Indiei privind tehnologia de reproducere asistată. [Citată 28.12.2020]. Disponibil: http://164.100.47.4/BillsTexts/LSBillTexts/Asintroduced/97_2020_LS_Eng.pdf.

41. Legea României pentru interzicerea clonării și a aplicațiilor biomedicinii care încalcă drepturile omului și demnitatea umană. [citat 25.01.21]. Disponibil: <http://www.senat.ro/Legis/PDF/2010/10L464FS.pdf>.
42. LEȘANU, M., PERCIULEAC, L., ROGOZ, I. *Genetica umană: Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2014. 159 p. ISBN: 978-9975-71-529-4.
43. MANEA, V. Unele aspecte privind problematica analizei juridico-penale a clonării. În: *Administrarea publică*, 2004, nr. 3, pp.150-158. ISSN 1813-8489.
44. Ordinul Agenției naționale antidoping a RM privind aprobarea și publicarea listei interzise pentru anul 2023: nr. 14-B din 26.12.2022. [Citat 06.08.2023]. Disponibil: https://www.anad.gov.md/sites/default/files/LI_2023_Ro0.pdf.
45. Parlamentul European. *Tehnologiile de modificare a genomului: oportunități și riscuri*. Întrebări parlamentare: O-000097/2016 din 24.06.2016. [Citat 26.12.2020]. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/O-8-2016-000097_RO.html.
46. Protocolul adițional la Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității umane față de aplicațiile biologiei și ale medicinei, referitor la interzicerea clonării ființelor umane: 12.01.1998. Legea RM privind ratificarea Convenției pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane în ceea ce privește aplicațiile biologiei și ale medicinei și a Protocolului adițional la Convenție referitor la interzicerea clonării ființelor umane: nr. 1256 din 19.07.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 110–112, 853.
47. Protocolul adițional la Convenția privind drepturile omului și biomedicina ce vizează cercetarea biomedicală: 25.01.2005, în vigoare din 1.09.2007. Legea RM pentru ratificarea Protocolului adițional la Convenția privind drepturile omului și biomedicina ce vizează cercetarea biomedicală: nr. 271 din 30.11.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1-5/10 din 4.01.2013.
48. Protocolul adițional la Convenția privind drepturile omului și biomedicina vizînd testele genetice în scopuri medicale: 27.11.2008. Legea RM pentru ratificarea Protocolului adițional la Convenția privind drepturile omului și biomedicina vizînd testele genetice în scopuri medicale: nr. 30 din 25.02.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 43–45 din 25.03.2011.
49. Protocolul adițional la Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității umane în ceea ce privește aplicațiile biologiei și ale medicinei referitor la transplantul de organe și țesuturi de origine umană: 20.02.2015, Strasbourg. [citat 25.10.19]. Disponibil: <http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea92016.php>.

50. PUȘCĂ, F. *Protecția penală a vieții persoanei în privința tehnicilor biomedicale moderne*. [citată la 06.02.2022]. Disponibil: <http://evidentacercetare.univ-danubius.ro/Surse/Set009/Vbk8g20EH h.pdf>, p.171–172.
51. STOIAN, D. *Protecția penală a moștenirii genetice non patologice a umanității*. București: Ed. Cermaprint, 2007. [citată 09.19.16]. Disponibil: <http://www.ccpb.ro/lucrari-științifice/protecția-penală-a-mostenirii-genetice-non-patologice-a-umanității>.
52. БЛИНОВ, А., ЛАПУНИН, М. Пределы вмешательства уголовного права в сферу исследования генома Человека. В: *Вестник Пермского университета. Юридические науки*, 2020, вып. 50, сс. 804–831. ISSN 1995-4190 ISSN (eng.) 2618-8104, ISSN (online) 2658-7106.
53. ТРУСОВ, А. И. *Криминологические и уголовно-правовые аспекты предупреждения преступлений, связанных с использованием биотехнологий*. Москва: ИЦ РИОР, НИЦ ИНФРА-М, 2016. 97 с.
54. ALOMO NOMO, C.S. *Le droit pénal du vivant*. Droit. Université de Yaoundé II, 2019. Français. NNT. [Citată 16.02.2023] Thèse pour le doctorat/ ph.d en droit. Disponibil: <https://theses.hal.science/tel-03797598/document>.
55. BAYLIS, F., DARNOVSKY, M., HASSON, K., KRAHN, T.M. Human Germline and Heritable Genome Editing: The Global Policy Landscape. 20.10.2020. In: *The CRISPR Journal*, Vol. 3, No.5. [citată 25.02.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1089/crispr.2020.0082>, pp.365-377, Online ISSN: 2573-1602.
56. CONLEY, J. A New Governance Approach to Regulating Human Genome Editing. In: *North Carolina journal of law & technology*, 22(2), 12.2020, pp. 107-141. [citată 15.02.2021]. Disponibil: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8565716/>. ISSN 1542–5177.
57. DUPAN, A., BIKBULATOVA, J. Instruments for the protection of human rights violated during the study of human genome. In: *SHS Web Conf. Vol. 134, 2022, 14th Session of Euro-Asian Law Congress „The value of law”, 2021*. [citată 09.02.2023]. Disponibil: https://doi.org/10.1051/shsconf/202213400019/https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2022/04/shsconf_eac-law2021_00019.pdf

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

B. Articole în reviste:

1. **PÎSLARU, Lilia.** *Noțiunea, esența și reglementarea juridico-penală a clonării umane.* În: Revista internațională științifico-practică ”Закон и жизнь”, decembrie 2015, p. 36, 0.6 c.a., ISSN: 1810-3081. Categoria C.
2. **PÎSLARU, Lilia.** *Conexiuni între genetică și drept.* În: Revista științifico-practică ”Legea și viața”, aprilie 2016, p.49, 0.87 c.a., ISSN 1810-309X, categoria C. Disponibil: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2016/4-1/9.pdf>
3. **PÎSLARU, Lilia.** *Manipulările genetice prin prisma reglementărilor juridice.* În: Revista științifico-practică ”Legea și viața”, iunie 2016, p.29, 0.4 c.a., ISSN: 1810-309X, categoria C. Disponibil: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2016/6-1/6.pdf>
4. **PÎSLARU, Lilia, MARIȚ A.** *Protecția juridico-penală a genomului uman.* În: Revista științifico-practică „Legea și viața”, septembrie 2019, p.47. 0.56 c.a., ISSN:1810-309X, categoria C. Disponibil: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2019/9-1/9.pdf>
5. **PÎSLARU, Lilia.** *Protecția juridică a genomului uman față de influența produselor modificate genetice.* În: *Revista Națională de Drept*, nr. 2 (244), 2021, pp.128-135. ISSN 1811-0770, E-ISSN 2587-411X. categoria B. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/128-135_14.pdf
6. MARIȚ, Alexandru, PÎSLARU, Lilia. *Necesitatea incriminării faptelor care aduc atingere genomului uman.* În: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”*, Iași (România) 2022, Științe Juridice, Tom LXVIII/I, p. 295, 0.65 c.a., decembrie 2021,. ISSN: 1221-8464. Disponibil: https://pub.law.uaic.ro/files/articole/2022/vol.1/18.marit_pislaru.pdf
7. PÎSLARU, Lilia. *The subject as a constitutive element of the crime of human cloning.* În: *International independent scientific journal*, nr. 49, 2023, Krakow, pp.3-7. 0.72 c.a. ISSN 3547-2340. Disponibil: <https://doi.org/10.5281/zenodo.780859>

C. Articole în culegeri științifice, lucrări ale conferințelor:

8. PÎSLARU, Lilia. *Reglementarea juridică a transplantului de organe, țesuturi și celule umane.* În: *„O nouă perspectivă a proceselor de integrare europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic”.* Conferință internațională științifico-practică din 25-26 martie 2016, or. Chișinău (Republica Moldova), Culegere ale publicațiilor științifice, 2016, p.100, 0.36 c.a., Ed.”Cetatea de sus”, 292 p., ISBN 978-9975-3090-7-3.

9. PÎSLARU, Lilia. *The juridical object of the crime of human cloning*. III International Scientific and Practical Conference «*Innovative scientific research*», March 16 – 17, 2023, Toronto. Canada. Pp.29-36, 0,77 c.a.. ISBN 978-92-44513-41-5. Disponibil: <https://conference-w.com/wp-content/uploads/2023/03/Can.T-1617032023.pdf>
10. PÎSLARU, Lilia. *The concept of crime against the human genome*. V International Scientific and Practical Conference «Challenges and problems of modern science», March 23 – 24, 2023, London, United Kingdom. Pp. 44-51, 0.76 c.a. ISBN 978-92-44513-42-2. Disponibil: <https://conference-w.com/wp-content/uploads/2023/03/GB.L-2324032023.pdf>
11. PÎSLARU, Lilia. *Protecția juridică a geneticii umane în condițiile statului de drept*. În: „*Teoria și practica administrației publice*”. Conferință științifico-practică cu participare internațională din 20 mai 2016, or. Chișinău (Republica Moldova). Materiale ale publicațiilor științifice, p. 353, 0.34 c.a. Chișinău: AAP, 2016, 635 p. ISBN 978-9975-3019-6-1, disponibil: <http://aap.gov.md/files/conferinte/20.5.16/materiale.pdf>.
12. PÎSLARU, Lilia. *Aspecte juridice ale manipulărilor genetice*. În: „*Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*”, Conferință științifică națională din 15.03.2016, or. Chișinău (Republica Moldova). Culegere ale publicațiilor științifice, Ediția V-a, Vol.1, Chișinău, Moldova, 15 martie 2016, p. 153, 0.78 c.a. ISBN: 978-9975-933-83-4, disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/64260.
13. PÎSLARU, Lilia. *Protecția juridico-penală a geneticii umane în unele state europene*. În: „*Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*”. Conferință științifică națională din 15.06.2017, or. Chișinău (Republica Moldova). Culegere ale publicațiilor științifice, Ediția VI-a, Vol.2, Chișinău, Moldova, 15 iunie 2017, p. 187, 0.76 c.a. ISBN:978-9975-108-17-1. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/187-197_0.pdf
14. PÎSLARU, Lilia. *Legal-Penal protection of human genetics. Comparative Aspects*. În: „*PHD students – contribution of young researchers to the development of economic sciences*”. Simpozion științific al tinerilor cercetători din 28-29 aprilie 2017, Culegere ale publicațiilor științifice, ediția XV, Vol.I, 2017 p.240, 0.59 c.a. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/240-245.pdf
15. PÎSLARU, Lilia. *Migrația și traficul de organe, țesuturi și celule umane*. În: „*Comunitățile Etnice și Diaspora în timp și în spațiu*”, Conferință internațională științifico-practică din 29-30 iunie 2017. Culegere ale publicațiilor științifice, Chișinău, 2019, p. 166, Ed."Biotehdesign", 220 p. ISBN: 978-9975-108-89-8, disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/112099

ADNOTARE

Pîslaru Lilia „Genomul uman – obiect de protecție juridico-penală”. Teză de doctor în drept. Specialitatea: 554.01 – Drept penal și execuțional penal, Chișinău, 2024

Structura lucrării. Teza cuprinde: introducere, 5 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 285 titluri, 209 pagini de text de bază, 6 anexe. Rezultatele obținute sunt publicate în 15 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: genom uman, infracțiune contra genomului uman, clonare umană

Scopul tezei de doctor rezidă în realizarea, prin prisma actelor internaționale și legislației Republicii Moldova, precum și practicilor altor state, a unei cercetări complexe asupra infracțiunilor privind genomul uman, conturarea problematicii existente în domeniul dat, evidențierea unor viduri legislative pe dimensiunea protecției genomului uman, precum și formularea unor recomandări pentru dezvoltarea cadrului incriminator național în materia prevenirii și combaterii infracțiunilor privind genomul uman.

Obiectivele lucrării: cercetarea incriminărilor ce aduc atingere genomului uman; reliefaarea cadrului internațional și național ce asigură protecția juridică a genomului uman; argumentarea incriminării faptelor prejudiciabile privind genomul uman; conturarea conceptului infracțiunii privind genomul uman; abordarea complexă a infracțiunii de clonare (art. 144 CP al RM); studiul comparativ al faptelor ce aduc atingere genomului uman; identificarea unor incoerențe, coliziuni și viduri legislative privind protecția juridico-penală a genomului uman; elaborarea propunerilor de *lege ferenda* menite să îmbunătățească legislația în materia prevenirii și sancționării faptelor ce aduc atingere genomului uman.

Noutatea științifică și originalitatea rezultatelor obținute rezidă în cercetarea aprofundată, cu titlu de pionierat, a genomului uman – ca obiect de protecție juridico-penală; elaborarea conceptului infracțiunii contra genomului uman, identificarea lacunelor și incoerențelor legislative referitoare la infracțiunea de clonare. Au fost formulate propuneri concrete de îmbunătățire a cadrului normativ în domeniu, care valorifică esența noutății științifice a lucrării de doctorat.

Rezultatul/rezultatele obținute care contribuie la soluționarea problemei științifice de importanță majoră rezidă în conturarea unui cadru conceptual complex cu privire la natura juridică a infracțiunilor privind genomul uman prin prisma normativului internațional și național, practicilor și jurisprudenței acumulate la acest capitol, fapt ce a condus la identificarea unor incoerențe, coliziuni și viduri legislative în domeniul protecției juridico-penale a genomului uman și, corespunzător, elaborarea și promovarea unor norme *de lege ferenda* menite să exindă și să consolideze normativul penal sancționator în vederea prevenirii și combaterii eficiente a faptelor prejudiciabile de acest gen.

Importanța teoretică. Teza de doctorat reprezintă un studiu complex și multiaspectual, prin prisma actelor internaționale, legislației naționale și a altor state, asupra genomului uman ca obiect de protecție juridico-penală și necesității incriminării faptelor prejudiciabile care aduc atingere genomului uman, fiind identificate categoriile de fapte care alcătuiesc acest fenomen socialmente periculos. Lucrarea include concepții, noțiuni, definiții, informații în legătură cu genomul uman, cu faptele care au ca obiect de atentare genomul uman; experiența altor țări, un vast cadru normativ internațional, regional și național în domeniu, ca bază pentru fundamentarea științifică a viziunilor și măsurilor de îmbunătățire a cadrului legislativ aferent.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele reflectate în lucrare pot fi utilizate în activitatea științifică, instructiv-formativă, în activitatea practică a specialiștilor în domeniu, inclusiv din cadrul organelor de ocrotire a normelor de drept și, nu în ultimul rând, în procesul de legiferare.

Implementarea rezultatelor științifice a fost realizată prin înaintarea propunerilor *de lege ferenda* în Parlamentul Republicii Moldova. Prin certificatul de implementare nr. 61 din 8.04.2021 a fost certificat faptul că rezultatele înaintate pot fi luate în considerare și utilizate la promovarea inițiativei legislative în vederea suplinirii vidului legislativ existent.

**Pîslaru Lilia „Human Genome – object of Criminal Law protection”. PhD Thesis
in Law, specialty - 554.01 - Criminal Law and law of penal execution, Chisinau, 2024**

Thesis structure: introduction, 5 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 285 titles, 209 text pages, 6 anexes. The fundamental ideas and scientific results are exposed and published in 15 scientific papers.

Keywords: Human genome, crime against the human genome, human cloning.

The purpose of the doctor's thesis lies in the performing, through the lens of international acts and the legislation of the Republic of Moldova, as well as the practices of other states, of a complex research on crimes regarding the human genome, outlining the existing problems in the field, highlighting some legislative gaps in the protection of the human genome, as well as formulating some recommendations for the development of the national criminal framework in the field of preventing and combating crimes related to the human genome.

Objectives of study: the treatment of crimes affecting the human genome; highlighting the international and national framework that ensures the legal protection of the human genome; arguing the criminalization of prejudicial facts regarding the human genome; outlining the concept of crime against the human genome and related facts; addressing (treatment) the crime of cloning (art. 144 of the Criminal Code of the Republic of Moldova); the comparative analysis of the facts affecting the human genome; the identification of inconsistencies, collisions and legislative gaps regarding the legal-criminal protection of the human genome; the elaboration of legislative proposals aimed at improving the legislation in the field of prevention and sanctioning of facts that affect the human genome.

The scientific novelty and originality of the obtained results resides in the depth, pioneering research of the human genome as an object of legal-criminal protection; developing the concept of the crime against the human genome, identifying legislative gaps and inconsistencies related to the crime of cloning. Concrete proposals were made to improve the normative framework, which capitalize on the essence of the scientific novelty of the PhD thesis.

The obtained result(s) that contribute to solving the scientific problem of major importance reside in the outlining of a complex conceptual framework regarding the legal nature of crimes regarding the human genome through the prism of international and national norms, practices and jurisprudence accumulated in this field. This fact led to the identification of some inconsistencies, collisions and legislative voids regarding the legal-criminal protection of the human genome and, accordingly, the elaboration and promotion of legal norms intended to extend and strengthen the penal norms in order to prevent and combat such harmful acts.

The theoretical importance. The doctoral thesis represents a complex and multifaceted study, through the lens of international acts, national and foreign legislation, on the human genome as an object of legal-criminal protection and the need to criminalize harmful acts that affect the human genome, identifying the categories of acts that make up this socially dangerous phenomenon. The work includes conceptions, notions, definitions, information related to the human genome, facts that have the human genome as an object of attack; the experience of other countries, a vast international, regional and national normative framework, as a basis for the scientific foundation of the visions and measures to improve the related legislation.

The applicative value of the study. The results reflected in the study can be used in scientific, instructive and educational work, in the practical activity of the specialists in the field, especially in the lawmaking process,

The implementation of the scientific results was achieved by submitting proposals for the law ferenda in the Parliament of the Republic of Moldova. The implementation certificate no. 61 of 8.04.2021 certifies that the submitted results were taken into account and will be used when submitting the corresponding legislative initiative and covering the existing legislative gap.

АННОТАЦИЯ

Пыслару Лилия «Геном человека - Объект уголовно-правовой охраны». Кандидатская диссертация в области права. Специальность - 554.01 - Уголовное и Уголовно-исполнительное право, Кишинэу, 2023

Структура диссертации: введение, 5 глав, выводы и рекомендации, библиография из 285 наименований, 209 страниц текста, 6 приложений. Результаты исследования опубликованы в 15 научных работах.

Ключевые слова: геном человека, преступление против генома человека, клонирование человека.

Цель докторской диссертации заключается в проведении комплексного исследования преступлений, касающихся генома человека, через призму международных актов и законодательства Республики Молдова, а также практики других государств, с обозначением существующих проблем в данной области, выявив некоторые законодательные пробелы в сфере защиты генома человека, а также сформулировав рекомендации по развитию национального законодательства в этой сфере.

Задачи работы: исследование преступлений, затрагивающих геном человека; освещение международных и национальных рамок, обеспечивающих правовую защиту генома человека; обоснование необходимости криминализации противоправных деяний наносящих ущерб геному человека; изложение концепции преступлений против генома человека и связанных с ними деяний; трактовка преступления клонирования; сравнительный анализ законодательства; выявление несоответствий, коллизий и законодательных пробелов в части уголовно-правовой защиты генома человека; разработка законодательных предложений для совершенствования законодательства.

Научная новизна и оригинальность полученных результатов заключаются в глубоком исследовании впервые генома человека – как объекта уголовно-правовой охраны; разработка концепции преступления против генома человека, выявлении законодательных пробелов и несоответствий, связанных с преступлением клонирования. Сформулированы конкретные предложения по совершенствованию нормативно-правовой базы в данной области, которые максимально раскрывают суть научной новизны.

Полученные результаты, способствующие решению важной научной проблемы, состоят в очертания сложной концептуальной основы правовой природы преступлений против генома человека через призму международных, национальных норм и судебной практики, что привело к выявлению несоответствий, коллизий и законодательных пробелов в вопросах уголовно-правовой защиты генома человека и, соответственно, к разработке правовых норм, направленных на оптимизацию регулирования в этой сфере.

Теоретическая ценность. Диссертация представляет собой комплексное и многогранное исследование понятия генома человека как объекта уголовно-правовой охраны и необходимости криминализации вредных деяний, направленных против генома человека, определение категорий деяний, характеризующих это общественно опасное явление, анализ опыта других стран, обширная международная, региональная и национальная нормативная база как основа для научного обоснования концепций и мер по совершенствованию законодательной базы.

Практическая ценность работы. Результаты, отраженные в работе, могут быть использованы в научной, учебно-воспитательной деятельности и практической работе специалистов в области правоохранительных органов, и, наконец, что не менее важно, в законодательном процессе.

Внедрение научных результатов было достигнуто путем внесения предложений об изменении уголовного закона в Парламент Республики Молдова, который удостоверил, что представленные результаты учтены и будут использованы при выдвижении соответствующей законодательной инициативы (Свидетельством № 61 от 8.04.2021 г.)

PÎSLARU LILIA

**GENOMUL UMAN –
OBIECT DE PROTECȚIE JURIDICO-PENALĂ
SPECIALITATEA 554.01 – DREPT PENAL ȘI EXECUȚIONAL PENAL**

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: *data*

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar.: 2.6

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Tiraj 30 ex.

Comanda nr. 50/23

Centrul Editorial-poligrafic al Universității de Stat din Moldova
Mun. Chișinău, str. Alexei Mateevici, 60, MD 2016